

קונטרס

תכלא דחלזון

בענין אם שבלול הימני הנקרא פורפורה
הוא החלזון של התכלת

נערך במ"ד
ע"י
אליעזר חול

בני ברק
תשע"ג

RABBI MOISHE STERBUCH

CHIEF RABBI

and Vice President of
of the Orthodox Rabbinical Courts
JERUSALEM

Techev Mishkalov 13 Har-Nof Jerusalem Tel:02-651-9610

משה שטרנבוך

ראב"ד

לכל מקהלות האשכנזים

מח"ס פקדים ומגנים ושו"ת חשובות ותעודות
רב בית הכנסת הגדול, ור"מ במרכז התורה דר-נוף
סגן נשיא העדה החרדית
בקה"ק ירושלים ת"ז

בעזה"י כ"ח בתמוז תשע"ב

לכבוד הרה"ג המופלג רבי אליעזר הול שליט"א

קיבלתי קונטרסו שמוכיח בעליל נגד מה שמפרסמים כי ה"פורפורה" זהו החלון שהיו עושים ממנו תכלת לציצית, וראוי לכל אחד לזכות לקיים מצוות תכלת בציצית, וכפי הנשמע הרבה בני תורה התחילו לחשוש לדבריהם והטילו תכלת בציצית. וע"ז מוכיח בקונטרסו מכמה הוכחות ברורות שאין לפורפורה שום קשר לתכלת, שבגמ' (מנחות מד.) מבו' שהחלון התכלת גופו דומה לים, וברייטו (ופירש רש"י תבנית דיוקנו) דומה לדג (וברמב"ם מבו' שלא רק דומה לדג אלא שהוא עצמו דג וכלשון הרמב"ם "והוא דג") וחי לכל הפחות שבעים שנה, והפורפורה רוכס אינם דומים למראה הים, וכן צורת הפורפורה אינו כדג כלל, וחיים רק עד שבע שנים, וכן בירו' שם (פ"א ה"ג) מוכיח שחלון יש בו גידין ועצמות (וכפי שפירשו הגליון הש"ס ובטוב ירושלים שם) והפורפורה אין בו גידין ועצמות, וכן שדעת הרמב"ם דהחלון דתכלת דמו שחור כדיו שזה אינו בפורפורה, ועוד שבוזה"ק מפורש דהחלון דתכלת נמצא בים כנרת, וא"כ מוכח דהפורפורה שאינו נמצא בים כנרת רק בים התיכון בין צור לחיפה אינו החלון דתכלת.

ובקונטרסו מבאר דדברי הוזה"ק אינו סתירה למה דאיתא בגמ' שבת כו. דנבזראדן השאיר בא"י צידי חלון בין סולמות של צור לחיפה, דשני מיני חלון יש, אחד החלון שמפיקים ממנו התכלת למצוה שזהו בים כנרת וכמפר' בזה"ק, ועוד איכא מין אחר שמשתמשים בדמו לצביעה, ואותו מין מכונה חלון מחמת הדמיון שבינו לחלון התכלת, שמשניהם צובעים בדמם, ואותו חלון נמצא בין חיפה לצור, ומביא שכבר כ"כ היר רמה (סנהדרין צא) דשני מיני חלונות יש. וא"כ אודא עיקר ראייתם שהפורפורה זהו החלון דתכלת שזהו מהא שהפורפורה נמצא בין חיפה לצור. דאיה"ג דהפורפורה הנמצא בין חיפה לצור זהו החלון המובא בגמ' שבת כו: אבל אותו חלון אינו החלון דתכלת לציצית.

וכן מביא מספר הקנה דהחלון דתכלת שותפים אותו ומוציאים את דמו, ומבאר שאי"ז סתירה להא דאיתא בגמ' שבת (עה) דמקפידים להוציא דם החלון קודם מיתתו, דהגמ' מיירי במין חלון שאינו החלון דתכלת, וכנ"ל דיש שני מיני חלונות, וא"כ הפורפורה שאין בו שחיטה כלל מוכח שאינו החלון דתכלת לציצית.

ומביא עוד ראיות ברורות ואכמ"ל. והמחזיקים שהפורפורה הוא התכלת, נדחקים ליישב כל הוכחותיו, אבל המעיין ביושר ישפוט בצדק שתירוציהם רחוקים מהאמת.

תודתי שלוחה

לידיד נפשי המופלא

הרב **פסח בודנהיימר שליט"א**

שפלפל איתי בכל הדברים בלימודינו בצותא בכולל פוניבז'

ותיקן וסידר הדברים ועשאן שיהיו ראויים לעמוד על שולחן מלכים

ויזכה לישב בשמחה ובשלוח באהלה של תורה לאורך ימים ושנים

RABBI MOISHE STERBUCH

CHIEF RABBI

and Vice President of
of the Orthodox Rabbinical Courts
JERUSALEM

techoy Mishkalov 13 Har-Nof Jerusalem Tel:02-651-9610

משה שטרנבוך

ראב"ד

לכל מקהלות האשכנזים
מח"ס מעדים ומצוות חסידות ותרבות
רב בית הכנסת הגדול, ור"ם כפרו התורה הר-נוף
אנן נשיא העדה החרדית
כפרה"ק ירושלים ת"ז

RABBI MOISHE STERBUCH

CHIEF RABBI

and Vice President of
of the Orthodox Rabbinical Courts
JERUSALEM

techoy Mishkalov 13 Har-Nof Jerusalem Tel:02-651-9610

משה שטרנבוך

ראב"ד

לכל מקהלות האשכנזים
מח"ס מעדים ומצוות חסידות ותרבות
רב בית הכנסת הגדול, ור"ם כפרו התורה הר-נוף
אנן נשיא העדה החרדית
כפרה"ק ירושלים ת"ז

דהנה איתא בגמ' (סנהדרין פח:) דבהוסיף מין אחר על ד' מינים דלולב, לרבנן דלולב אינו צריך אגד א"כ אין המין החמישי מחובר לד' מינים, ואמרין "דהאי לחודיה קאי והאי לחודיה קאי". ודעת החוס' בסנהדרין שם והמ"מ דהאי טעמא "דהאי לחודיה קאי" נאמר ג"כ לענין שמחמת כן אינו עובר הלאו דבל תוסיף שלא הוסיף על המצוה דכל אחד עומד בפ"ע. אבל התוס' סוכה (לא:) וכן דעת הרשב"א (שו"ת הרשב"א ח"א סי' תס"ח) דהא דקאמר הגמ' "דהאי לחודיה קאי והאי לחודיה קאי" נאמר לענין שמחמת כן לא נפסלו הד' מינים ויצא יד"ח, אבל לענין לעבור הלאו דבל תוסיף עובר אפי' דהאי לחודיה קאי והאי לחודיה קאי. (ורעת המאירי בסנהדרין בשם גדולי הדורות דלא רק שעובר בב"ח אלא גם פסל המצוה. ולא מועיל הסברא "האי לחודיה קאי" אלא לענין שאינו נעשה זקן ממרא אם הורה לעשות כן). ועיין בביאור הלכה סי' ל"ד שכתב דלשיטה זו אם מניח תפילין דרש"י יחד עם תפילין דר"ח, אע"ג דהאי לחודיה קאי והאי לחודיה קאי, מ"מ עובר בלאו דבל תוסיף, ולכן המניח של רש"י עם תפילין של ר"ח צריך להתנות שאינו רוצה לצאת יד"ח רק באותו תפילין שהוא אליבא דהלכתא והשאר הוא כרצועות בעלמא. ולשיטה זו מבואר דאע"ג דלא שינה כלום בחפצא דמצוה דהאי לחודיה קאי והאי לחודיה קאי, וכגון שהניח תפילין של רש"י עם תפילין של ר"ח שכל תפילין עומד בפ"ע ולא נשתנה כלום בחפצא של התפילין, מ"מ אם בשעה שמקיים המצוה הוא מכוון לקיים המצוה גם בדבר נוסף עובר בבל תוסיף.

וא"כ ה"נ המטיל צבע בציצית ומכוון לקיים בזה מצוה תכלת אם האמת שאינו תכלת עובר בבל תוסיף, שאף שבעצם צביעת החוטים לא שינה המצוה דהא מותר לצבוע חוטי הציצית (וכמ"ש בשו"ע סי' י"א ס"ה) ואין בזה איסור בל תוסיף, מ"מ כשמכוון לקיים בצבע מצוה תכלת שזהו חלק ממצוה ציצית (וכמ"ש הרמב"ם הל' ציצית פ"א ה"ה שתכלת ולבן "שניהם מצוה אחת"), נמצא שכשמקיים מצוה ציצית הוא מכוון לקיים מצוה ציצית גם בעצם החוטים וגם בצבע וא"כ עובר בבל תוסיף, שמכוון לקיים המצוה בדבר נוסף מלבד המצוה, (ולדעת המאירי ה"נ לא רק שעבר בבל תוסיף אלא גם פסל המצוה).

[ואין לומר דכמו דכתבו התוס' בסוכה דבהוסיף מין אחר על ד' מינים, והמין הנוסף הוא שלא כדרך גדילתו, אינו עובר בבל תוסיף, דכיון דקיום המצוה הוא במינים כדרך גדילתו, אינו עובר בבל תוסיף אלא כשהוספה הוא מעין המצוה והיינו במינים כדרך גדילתו. א"כ ה"נ נימא כאן דלהאמת שאי"ז תכלת נמצא שמקיים המצוה רק בחוטים, וכיון שקיום המצוה הוא רק בחוטים אינו עובר בב"ח אלא כאשר שהוספה תהא מעין המצוה והיינו כשמוסיף חוטים, אבל בהוסיף צבע שאין הצבע מעין הדבר שמקיים בו המצוה אינו עובר בבל תוסיף. דזה אינו דכבר ביארתי במועדים וזמנים (ח"ב סי' ק"י) דמש"כ התוס' דאינו עובר בב"ח כשהמין הנוסף הוא כדרך גדילתו, היינו דוקא בנטל המין בסתמא, אבל אם נתכוון ליטול המין למצוה עובר בב"ח אף אם זהו שלא כדרך גדילתו עי"ש. ומה עוד דהא"ר (סי' תרנ"א) הביא מספר האגודה דגם כשהוסיף במין שלא כדרך גדילתו עובר בב"ח, וע"ע בבכורי יעקב (תרנ"א ס"ק ג) שמבאר שיטת האגודה ואכמ"ל].

ופלא הדבר שכבר כמה פעמים טענו שמצאו החלזון ולבסוף נתברר שאי"ז החלזון. דהנה כידוע האדמו"ר מראזדין זצוק"ל טען שדג הדיונון זהו החלזון דתכלת והבאים אחריו הוכיחו בודאות שאי"ז החלזון דתכלת. ואח"כ בא הרב הרצוג וטען שדג הינטינה זהו החלזון דתכלת (ונקתבל כן אצל חסידי ראזדין, שלאחר המלחמה לא היה ידוע להם האין להפיק התכלת מה"דיונון" ועל כן היו צובעים בדג "הינטינה". ועכשיו בזמן האחרון מצאו מין הפורפורה ופירסמו שזהו ודאי התכלת ומפרסמים כן בעלונים וטוענים שעכ"פ זהו ספק וספיקא דאורייתא לחומרא, ונתפשט והולך ללבושו, ועכשיו בא בקונטרסו ומוכיח בעליל שהפורפורה אינו תואם כלל לסימני החלזון המובא בתו"ל ודבריו ברורים.

וכשהאדמו"ר מראזדין זצוק"ל טען שדג הדיונון זהו החלזון דתכלת ושלא לגאונים ישראל שיסכימו לדבריו, לפי הידוע לנו, רובם ככולם של גאונים והצדיקים לא רצו לקבל דבריו וכמ"ש בערוך השולחן (סי' ט' סי"ב) עי"ש. והיו מגדולי ישראל שפירשו טעמם שחלזון התכלת אינו דג "שנאבד" שאפשר לנו למוצאו, רק שהקב"ה "גנו" לחכלת ולא יהא בתוכינו עד ביאת משיח צדקנו (וכ"ה לשון המר"ד ומדרש תנחומא ש"נגנו" התכלת), וכפי הנראה כך היה מקובל בידינו דור דור שהקב"ה גנו התכלת, ולכן במשך כל הדורות לא חיפשו כלל למצוא החלזון דתכלת, ומנהגי ישראל וקבלתם תורה היא.

ובכתבי האר"ז"ל מפורש הטעם שנפסק מאיתנו התכלת (מזמן הגאונים ואילך) שזהו משום שהתכלת דומה לרקיע, ומרמז שאנו מונהגים בהשגחתו יתברך, ולכן בזמן שזכינו לנסים ממש והיתה השגחת הקב"ה בגלוי היה מצוי אצלינו התכלת. אבל בזמן הגלות שהנהגת הקב"ה הוא בהסתר, נעלם מאיתנו התכלת. וא"כ לפי"ז בזמנינו שאנו הסתר בתוך הסתר ואפי"ב פלטרין של מלך ורופים החרדים, ודאי שעדיין לא הגיע הזמן שיתגלה התכלת.

ובעיקר טענת המצדדים ללבוש היום התכלת שטענתם דאף אם אי"ז ודאי שמקיים בזה מצוה תכלת מ"מ מספק ראוי להטיל הצבע בציצית, כיון שאם לא יועיל לא יזיק שאם אי"ז התכלת לא הפסיד מצוה ציצית בלבן, שמקיימין מצוה ציצית גם בלבן הצבוע בצבע בעלמא. הנה כבר טען כן האדמו"ר מראזדין זצוק"ל כשעתה שהלמאי מספק לא יחמירו להטיל התכלת, אבל רוב גדולי הדור וצ"ל לא קיבלו דבריו והכריעו דבכה"ג שהוא ספק חסרון ידיעה אם זהו התכלת אמרין שוא"ת עדיף. אבל דע שלענ"ד המחמיר מפסיד שעלול שיכשל באיסור בל תוסיף וכמו שאבאר.

RABBI MOISHE STERBUCH
CHIEF RABBI
 and Vice President of
 of the Orthodox Rabbinical Courts
 JERUSALEM

techoy Mishkalov 13 Har-Nof Jerusalem Tel:02-651-9610

משה שטרנבוך

ראב"ד

לכל מקהלות האשכנזים

מז"ס שוערים המגנים ושו"ת חשונות והנהגות

רב בית הנוסח הער"א, וז"ס בספרון התורה דר-נוף

אגן נשיא העדה החרדית

בעיה"ק ירושלים ת"ז

RABBI MOISHE STERBUCH

CHIEF RABBI

and Vice President of

of the Orthodox Rabbinical Courts

JERUSALEM

techoy Mishkalov 13 Har-Nof Jerusalem Tel:02-651-9610

משה שטרנבוך

ראב"ד

לכל מקהלות האשכנזים

מז"ס שוערים המגנים ושו"ת חשונות והנהגות

רב בית הנוסח הער"א, וז"ס בספרון התורה דר-נוף

אגן נשיא העדה החרדית

בעיה"ק ירושלים ת"ז

ועוד דהנה כבר נחלקו הקדמונים מהו מצות תכלת שלדעת הרמב"ם יש לצבוע חצי חוט, ולראב"ד חוט שלם, ולתוס' שני חוטים, והנהגים היום בתכלת צובעים חצי חוט וכשי' הרמב"ם. ונמצא שלשי' התוס' והראב"ד עובר בבל תגרע, שהטיל תכלת ולא הטיל כשיעור. ואפשר דכיון שלא נתברר לנו כמי להכריע אם כהתוס' או כהראב"ד או כהרמב"ם, ואין מקום מן הדין לחשוש שזהו התכלת והוא רק חומרא בעלמא לא כדאי משום חומרא בעלמא ליכנס לחשש שלכמה פוסקים עובר בבל תגרע.

סוף דבר: דבודאי לא נעשה אצלינו אפי' ספק שהפורפרא זהו תכלת, שלא שמענו מגדולי ישראל שהסכימו לחשוש שזהו התכלת, ובמקום דאתחזק עד עכשיו שנגנו מאיתנו התכלת, לא כל הרוצה ליטול את השם להחמיר יבוא ויטול. ולדעתי אין שום חסידות להחמיר ללובשו, וכיון שגדולי ההוראה בזמנינו שעפ"י הוראתם נוהגים בבית ישראל בכל דיני התורה, לא הסכימו לחשוש שזהו התכלת, המחמיר ללובשו הרי"ז דומה למה שאמרו המחמיר כב"ש לא עשה כלום, ולא יקבל שכר על כך, רק יקבל שכר על הפרישה, והמחמיר כן ברכים אינו אלא יוהרא, והררצה לקיים מצות תכלת, ילמד הלכות תכלת, שכמו שאמרו חז"ל העוסק בתורת קרבנות נחשב כאילו הקריב קרבנות, כמו כן בלימוד ההלכות תכלת נחשב כקיום המצות תכלת.

ומרוב טרדות אני מסיים, ובודאי ראוי לפרסם קונטרסו לזכות הרבים, והקב"ה ירחם עלינו ויחיש גאולתנו במהרה בימינו בקרוב ואז נזכה לקיים המצוה כהלכתה.

המצפה בכליון לרחמי שמים מרוכים

[Handwritten signature]

הדברים נכונים וכן אומרים בשם החזו"א זצ"ל

חיים קניבסקי

הדברים נכונים וכן אומרים בשם החזו"א זצ"ל

ואין לומר דכשמוסיף על מצוה מחמת ספק שאולי זהו המצוה אינו עובר בבל תוסיף, שהרי אינו מכוון להוסיף על מצוות התורה. רק עושה כן מפני שמסופק שאולי זהו מצות התורה. דזה אינו, דזהו רק כשמספק צריך להחמיר לעשות המצוה, שאז אינו מוסיף על התורה, שהרי זהו רצונו ית"ש שמספק יעשה המצוה, אבל בספק שמן הדין א"צ לעשותו, וכנוד"ד שרחוק הדבר שזהו התכלת וא"צ להחמיר כלל, אם חושש להחמיר ומכוון למצות עובר בב"ת. (וכמו שכתב המשנ"ב דהמניחים תפילין של רש"י עם של ר"ת צריכים להתנות כדי שלא לעבור בב"ת. ולא אמרין שכוין שעושים כן מחמת שמסופקים כמו ההלכה אינו עובר בב"ת. וע"כ מוכרח כמ"ש שכיון שעיקר ההלכה כרש"י ומן הדין אין חייב להחמיר להניח גם תפילין דר"ת לכן המחמיר להניח תפילין דר"ת עליו להתנות כדי שלא לעבור בבל תוסיף). וע"ע תוס' ר"ה (כח: ד"ה ומנא) שכתבו שגם כשאין מתכוון להוסיף ואינו עושה זאת אלא מחמת הספק עובר בבל תוסיף וע"ע במוע"ז ח"ב סי' ק"י שהארכתי בכל זה.

ולכן לדעתי המטיל צבע התכלת עליו לפרש כל פעם שלובש הציצית שמתנה שאם אי"ז התכלת הוא לובש החוט הצבוע לשם חוט לבן, וכמ"ש הביה"ל הנ"ל לענין המניח תפילין של רש"י עם של ר"ת שעליו להתנות כדי שלא יעבור בב"ת לשי' התוס' בסוכה ודעימיה.

מיהו לענ"ד כיון שהדבר רחוק שזהו התכלת אין ללבשו אף אם מתנה שאם אי"ז התכלת הוא לובש החוט הצבוע לשם לבן וכמו שנבאר. דהנה בתוספת מעשה רב ובכתר ראש מביא מהגר"ח מוואלוז'ן זצ"ל שאמר שלדעתו הגר"א נמנע מלהניח תפילין דר"ת גם משום שחשש לבל תוסיף. ויש לתמוה דאי משום חשש בל תוסיף הי"ל עיצה בפשיטות שיעשה כמ"ש בשו"ע שהמניח תפילין דר"ת יתנה שאם אין ההלכה כר"ת הוא מכוון שיהא כרצועות בעלמא. ועל כן נראה דרק להשו"ע דסבר דאף דעיקר ההלכה כרש"י (וכדקיי"ל שמברכים על תפילין דרש"י ולא חיישי שזהו ברכה לבטלה), מ"מ יש מקום לחשוש לשי' ר"ת ויר"ש יחמיר להניח גם תפילין דר"ת וכמב' בשו"ע שם, לשיטתו, עדיף שיניח תפילין דר"ת בתנאי. אבל לדעת להגר"א שסבר דלהחמיר כשי' ר"ת זהו חומרא בעלמא, דכבר הוכרע הלכה כרש"י ואפי' יר"ש א"צ להחמיר כשי' ר"ת (וכמ"ש בתוספת מע"ד שם), לשיטתו, אין להניח תפילין דר"ת אפי' בתנאי, שבמקום שיש איסור בל תוסיף וזהו חומרא בעלמא אין כדאי לעשותו ולהתנות שאם אינו מצוה אינו מכוון לשם מצוה, רק לא יעשה ולא יכנס כלל לחשש בל תוסיף. וא"כ ה"ה כנוד"ד שאין כאן מקום ספק מן הדין שזהו התכלת, וזהו אינו אלא חומרא בעלמא, אין להחמיר כדי שלא יכנס כלל לחשש בל תוסיף.

ועוד י"ל דכיון דלאו ידיעתי לאגיש שהלובשים התכלת לובשים כן בתנאי, א"כ הלובש תכלת אף אם לובשו בתנאי מ"מ יש לחשוש דמחזי כבל תוסיף, וכעין הא דאיתא בגמ' סוכה (מח:): דאסור לישן בשמיני בסוכה אף אם אינו מכוון למצוה משום דמחזי כמסופק. וכ"ש שאין לפרסם שראוי לכל אחד להחמיר להטיל תכלת, שהרי לאו כו"ע בקיאי להתנות, וכמו שכתב הרמ"א (סו"ס חרל"ח) דבזה"ז לא נהגו להתנות תנאי בניי סוכה משום דלא בקיאי שפיר בתנאי.

תוכן הענינים

ענף א

תמצית דעת הנוקמים שהפורפורה
(מין שבלול הים) הוא החלזון של
תכלת

א) יביא שזמן רב אין מקיימים תכלת
עקב העלמת החלזון.

ב) סימנים בחז"ל על החלזון. א) חלזון
מלבושו גדל עמו, ומבו' ברש"י ור"ג
ששמו חומט - (לימצא בלע"ז)
המתורגם לשבלול. ב) חלזון מצוי בחוף
זבולון בין חיפה לצור. ג) צבעו דומה
לים ורקיע, ומבו' שהוא כחול. ד)
הפקת צבעו ע"י נתינת דמו וסממנים
ביורה, ועומד ביפיו.

ג) המציאות ששבלולי הים הנקרא
פורפורה מצוי בחוף הנ"ל ואפשר
להפיק מדמו בדומה למבו' בחז"ל צבע
טבעי כחול, ועמיד.

ד) יבו' דלכאו' אין לחוש שהחלזון
הוא בע"ח אחר. והוכחות ברורות
שבעבר צבעו מהפורפורה צבע כחול,
וכע"ז כ' היעב"ץ, והמקו"ח הל'
ציצית.

ה) שש קו' ע"ז, מסימני חז"ל, גופו
דומה לים, ברייתו דומה לדג, עולה
א' לע' שנה, יש בו גידים ועצמות,
וברמב"ם אי' שהוא דג, ודמו שחור
כדיו.

ו) ישובים לכל הקו'. ועלה מכ"ז דאין
סמך לעשות ריעותא כנגד ההוכחות
הברורות הנ"ל.

ענף ב

סתירות לכל הישובים הנ"ל
(אות ו'), ועוד תמידות

ז) דחיות לכל הישובים הנ"ל אחת
לאחת, בהרחבה.

ח) יבו' שצורת הצביעה מהפורפורה
רק ע"י המסתו במים, ויוכיח מהגמ'
והרמב"ם שאין שלב כזה בתכלת.

ט) ית' מהרבה מקומות ברמב"ם שצבע
התכלת כהה מאד שמתחלף עם שחור.

י) מקורות לרמב"ם שצבע תכלת כחול
כהה דומה לשחור.

יא) יובא דהצבע המופק מהפורפורה

קונטרס

תכלא דחלזון

העלמתו הוא לכל הפחות לפני חתימת המדרש דהכי איתא במדרש רבה ובתנחומא פרשת שלח לך^א ועכשיו אין לנו אלא לבן שהתכלת נגנז^א.

והנה לפני כמה שנה יצא האדמו"ר מראדזין זצוק"ל להעיר הרוחות לחפש אחרי החלזון הכשרה לתכלת וכשנים אחרונות שוב יצא התעוררות בענין זה ע"י כמה מחברים שלטענתם זיהו את חלזון התכלת ע"י הוכחות מוצקות, והספר הראשון שכתב כן הוא ספר "כליל תכלת" במאמר התכלת, ואחריו ספר "לולאות תכלת" ואחריהם כמה קונטרסים ועלונים ששאבו מדברי אלו והוסיפו והרחיבו העניינים.

א) הנה איתא ברמב"ם הלכות ציצית פ"ב ה"ט "...והתכלת אינו מצויה בכל מקום ולא בכל זמן" וכתב ר"א בן הרמב"ם בהמספיק לעובדי ה' (הל' ציצית מהדר' ניסים דנה עמ' 273 הובא בקונטרס "חותם של זהב" דסבת מניעת המצוה משום אי הכרת החלזון הכשרה לתכלת, דהרי איתא בתוספתא מנחות (פ"ג) "תכלת אין כשרה אלא מן החלזון הביא שלא מן החלזון פסולה".

והנה דבר ידוע דכבר הפסיק השמוש בתכלת מכבר יותר מאלף שנה דכן כתב החינוך (מצוה שפו) "זה ימים רבים לישראל לא שמעו מי שזכה לתכלת בטליתו", וזמן

יח' לפי"ז בטל מאליו ההוכחה ליחס צבע התכלת לפורפורה הנקרא חלזון, דשתי חלזונות איכא. יט' ראייה ממש"כ דבזהר שמקום חלזון דתכלת בכנרת, ובש"ס אי' דבין חיפה לצור הוי, וע"כ תרווייהו איתנהו. כ' יתו' בהנ"ל הסתירה בין הבבלי לירושלמי אם נצרך לצבע החלזון נטילת נשמתו.

כא' [ישוב לקו' הצ"פ על הר"מ שדם חלזון דתכלת לא מפקד פקיד ויוצא אחר מיתה].

סיכום הדברים: נר' דאחד עשרה דברים מבוארים בחלזון דתכלת, ולא קיימים בפורפורה, וע"כ דפורפורה אינו חלזון דתכלת, אמנם מבואר מספר הקנה וראשונים דשני חלזונות איכא וכן משמע מהזהר ולכל הנראה דפורפורה הוא חלזון השני.

ענף ד

מענה להשגות.

אינו דומה לשחור, וע"כ אינו התכלת. יב' הבדיקות מורות דאין חילוק בין צבע הפורפורה לקלא אילן, בחזק עמידתם, דבלי המסה במים שתייהם יורדים, וע"י המסה במים שתייהם לא יורדים [ואכן בשתייהם חומר הצבע הוא "אינדגו"]. יג' ראייה שתכלת אינו מהפורפורה, ממש"כ תוס' זבחים צה. שיורד ע"י צפון.

ענף ג

יב' דאמנם נראה דפורפורה נקרא חלזון, מיהו אי"ז החלזון שמדמו צובעין תכלת אלא אחר הוא

יד' ראייה מרש"י שבת עה. שיש ב' בריות נפרדות הנקראים חלזון. טו' וכן ראייה מרמ"ה סנהדרין צא. טז' ראייה גם מפיה"מ, ומב' שם שב' החלזונות שימשו לצביעה. יז' וכן מב' בספר הקנה.

נמצא בידנו התכלת מפני שכביכול נלקח ממנו ונגנז באוצרות של הקב"ה ודו"ק.

א. ובפשוטו כמה שנקט תכלת ולא חלזון נר' פירושו דרך מליצה דמה שלא

דברי חי"ל על החלזון

(ב) וכך הוא הצעת דבריהם בקיצור:
 אן איתא במדרש דברים רבה (ו יא, וכעין זה עוד בשה"ש רבה ד, יא, ובפסיקתא דרב כהנא פ' בשלח ומדרש תהלים פ' כג) "מהו לא בלו שלמותיכם א"ר יוסי בר חנינא מה שהיה עליהן לא בלו... א"ל ולא היו גדילין והיו הבגדים קטנים להם א"ל אל תחמה על זו החלזון הזה כשגדל מלבושו גדל עמו", ועל הפסוק הזה בדברים (ח, ד) כתב רש"י "...ואף קטניהם כמו שהיו גדלים היה גדל לבושם עמהם כלבוש הזה של חומט שגדל עמו". ובחולין קכב. ד"ה חומט כתב "חומט לימצא שתחלת ברייתו ככעדשה צא וכדוק בתיק שלה שגדל והולך עמה". הרי מבואר דהחלזון יש לו נרתיק והוא נקרא גם חומט שהוא לימצא בלע"ז שהוא שבלול בצרפתית (SNAIL, באנגלית) וכן כתב רבינו גרשום בבכורות לח: וז"ל "חלזון קורין בלע"ז לימץ". וכן הוא משמעות חלזון בערבית (ספר השרשים לר"י אבן ג'אנח ערך שבל) וכן הוא שם כללי לשבלולים בשפה משתמשים בו היום ודו"ק.

(ג) **ובענין מקומו של החלזון** איתא במגילה ו. "אמר זבולון לפני הקב"ה רבונו של עולם לאחיי נתת להם שדות וכרמים ולי נתת הרים וגבעות לאחיי נתת להם ארצות ולי נתת ימים ונהרות אמר לו כולן צריכין לך ע"י חלזון שנאמר עמים הר יקראו ושפוני טמוני חול תני רב יוסף שפוני זה חלזון טמוני זה טרית חול זו זוכית לבנה". (וכעין זה בספרי פרשת וזאת הברכה). ובשבת כו. איתא "ומדלת הארץ השאיר נבזוראדן רב טבחים לכורמים וליוגבים... יוגבים אלו צידי חלזון מסולמות של צור ועד חיפה", הנה מתבאר דהחלזון נמצא בחופו של זבולון בין חיפה לצור.

(ג) **ובענין צבעו** איתא במנחות מג: "תניא היה רבי מאיר אומר מה נשתנה תכלת מכל מיני צבעונין מפני שהתכלת דומה לים וים דומה לרקיע ורקיע לכסא הכבוד שנאמר ותחת רגליו כמעשה לבנת הספיר וכעצם השמים לטהר וכתוב כמראה אבן ספיר דמות כסא". והנה מראה הרקיע הוא כחול (בלו"א בלע"ז) וא"כ בפשוטו מבואר דגם

תכלת הוא כחול² וכן האריך בקונטרס חותם של זהב (עמ' 37) להוכיח כן מראשונים רבים ע"ש, וכן כתב התפא"י בריש שבת, בקופת הרוכלים, בגדי קדש, דרך הוא קבלתינו דתכלת הוא בלו"א, ע"ש.

(ד) **ובדרך הפקתו** איתא במנחות מב: "אמר ליה אביי לרב שמואל בר רב יהודה הא

כל הסימנים הנ"ל תואמים עם הפורפורה, והוכחות שעשו מהפורפורה צבע כחול בעבר

(ג) והנה מצאנו ראינו בחוף המוזכר בין חיפה לצור מין ממיני שבלולי הים הנקרא פורפורה (מלשון יוונית של היום) שאפשר להפיק ממנו צבע טבעי, והצבע הוא כחול, ודרך הפקתו ג"כ מזדהה עם אופן הפקתו המוזכר בגמ'³, והוא גם עמיד ביותר שעומד בהצלחה בבדיקות של הגמ' ולא אפריך חזותיה.

ב. והנה בירושלמי ברכות א ה"ב איתא שהתכלת דומה לים והים דומה לעשבים ועשבים דומין לרקיע", והוא תמוה דעשב ירוק ורקיע כחול. והגר"א מוחק את המלים "עשבים" מיהו כעין זה כתוב גמי במדרש תהלים (צ) "ותכלת דומה לעשבים ועשבים דומה לאילנות ואילנות דומה לרקיע", ואולי י"ל דהכונה לכחול שבתוך הירוק דידוע דירוק מורכב מכחול וצהוב ודו"ק.

תכילתא היכי צבעיתו לה אמר ליה מייתנין דם חלזון וסמנין ורמינן להו כיורה ומרתחנין ליה ושקילנא פורתא בביעתא וטעמינן להו באודרא" וכתב הרמב"ם בהלכות ציצית פ"ב דצבע תכלת מיוחד במינו שעומד בפיו מה שאין כן בשאר צבעונים המדומים לו, ובגמ' הובא שם (מג.) בדיקות איך להבחין את עמידתו נגד קלא אילן, ע"ש ודו"ק.

(ד) **ובאמת צבע כחול טבעי** כזה לא מצאנו כמותו מכל בעלי חיים שבעולם. וא"כ כפי הגר' לכא' הפורפורה הוא החלזון של התכלת, דמהיכי תיתי לחשוש באותו מקום לשבלול אחר כמותו. וגר' להוסיף דאפילו למ"ד דחיישינן לתרי יוסי בן שמעון בעיר אחת כתבו התוס' (בגיטין כד:) היינו דוקא לתרי

ג. ואף בדרך הפקת צבע הפורפורה צריכים להמיס את הדם בכמות גדולה של מים ולא מוזכר דבר זה בגמ', כתב בעל מחבר ספר "לולאות תכלת" ליישב דכמו כן לא כתוב איזה סמנים אלא דמבו' דהוי בכלל דרך הצבעים כמו שנקט רש"י והרמב"ם שם, וה"ה לגבי המים (עיי' שם עמ' 254 ובקונטרס "להבדיל בין תכלת לארגמן" עמ' יד ודו"ק).

יוסי בן שמעון אבל לתרי יוסי בן שמעון בן יעקב שהוא צד רחוק יותר לכ"ע לא חיישינן ולכא' כ"ש כאן. ועוד הרי לשון התוספתא היא "הביא שלא מן החלזון פסולה" וא"כ ממה דלא ראה התנא למעט חלזון אחר משמע דבאמת אין מין חלזון אחר תוך משפחת החלזון שאפשר להפיק ממנו צבע הרומה לתכלת ודו"ק.

ונוסף לזה דהנה מצאו הארכיאולוגים באותו איזור (דבין חיפה לצור) ערימות גדולות של קונכיות של הפורפורה שהם שרידי בתי צבע של תקופת זמן המשנה שהשתמשו בתכלת, ולא מצאו כלל שרידי בתי צבע של בעל חי אחר כמותו.

ועוד הרי הוזכר תכלת ביחזקאל (כו, ז) גבי סחרת איי אלישה וכתב רש"י במגלה ו: דמתרגימין מנגוות איטליא ובאמת גם שם נמצא הפורפורה במיוחד, שטבעו להיות בקרבת התופים הסלעיים במים מלוחים שבים התיכון.

ועוד הרי ידוע דגם הגויים השתמשו בתכלת כמו דמבואר מקרא דיחזקאל הנ"ל וממגלת אסתר גבי

ד. מיהו נר' דלא נקט כן להלכה דהרי בקיצור הלכות (ט, ה) הביא דעת

משתה של אחשורוש עי"ש, ואכן בספרי חכמי האומות מתקופת בית שני כותבים על אותו פורפורה (וגם קוראים אותו באותו שם) שנמצא כאיזור צורי שהוא מקור טבעי לצבע כחול והאריכו בפרטי פרטים על צורתו וטבעו ודרך לכידתו, ולא הוזכר בדבריהם בעל חי אחר כמותו.

ובעין זה כתב היעב"ץ בשם במטפחת ספרים פ"ד וז"ל "ובענין צירת חלזון אמרו בפרק במה מדליקין... מסולמא דצור ועד חיפה, וכדבר זה ממש כתבו גם סופרי אומות העולם, כותבי ישובי המדינות והנמצא בזה לצורך העולם, וזכרו שלא נמצא במקום אחר דג שצובעין בדמו תכלת כי אם בין שני מקומות הללו, וידוע שצור וחיפה הן שתי עיירות היושבות על חוף הים הגדול של תורה ויושבי צור וצידון היו צדין אותו ועושים בו סחורה". וכן נר' דספרי האומות כאלו היו למקור למש"כ המקור חיים בהלכות ציצית (ס"י יח ס"ק ג) וז"ל "בחידושים כתבתי דדם חלזון שבו צובעין תכלת אינו בלו"א רק צבע פורפר שנעשה מדם דג שנקרא הדג פורפר".

המדקדקים "שעושים ד' כנפות צבע בלו"א דומה לרקיע כטעם תכלת" עי"ש. והרי

ואמנם גם בירושלמי יש משמעות דהפורפורה הוא החלזון של התכלת דכך כותב הראב"ה (ח"א ברכות כה) "וגרסינן בירושלמי בין תכלת לכרתי בין פורפירין ובין פריפינין".

קו' מסימנים בחז"ל שלכא' אין בפורפורה ותירוצים

ה) מיהו מאידך מצאנו שש סימנים של חלזון התכלת שלכא' לא מתאימים עם שכלול הפורפורה, דהנה איתא במנחות מד. "ת"ר חלזון זהו גופו דומה לים וברייתו דומה לדג ועולה אחר לשבעים שנה ובדמו צובעין תכלת לפיכך דמיו יקרים" ע"כ, הנה בברייתא זו יש ג' סימנים שלא תואמים עם הפורפורה כדלהלן.

א) רש"י כתב בר"ה גופו "מראה גופו", וכן כתב רבינו גרשום, וכן פירש הרמב"ם כדמבואר בהלכות ציצית פ"ב ה"ב עי"ש¹, והנה אף דיש מהפורפורה שמראיתן כמראה הים אבל רובם שבקרבת החוף אינן כן. (וכמו שכתב בקונטרס חותם של זהב עמ' 17 עי"ש).

הוא נקט דהצבע הנעשה מהפורפור אינו בלו"א, ודו"ק.

ה. ונר' דהא דלא פירשו הראשונים אצורתו משום דזה פירוש ברייתו ודו"ק.

ומכ"ל הנ"ל לכא' נר' ברור שהפורפורה הוא באמת החלזון של התכלת.

ב) בד"ה ברייתו (עיין ש"מ) כתב רש"י "תבנית דיוקנו" וכעין זה כתב ר"ג "צורתו" (ויבואר להלן דכן הוא גמי דעת הרמב"ם), והרי צורת הפורפורה אינו כדג כלל דהרי הוא שכלול עם קונכיה, ואף דאולי יש איזשהו דמיון מה לדג באורך ורוחב צורתו אבל הוא ודאי יותר אינו דומה לדג ממה שהוא דומה לדג.

ג) וגם טבע של הפורפורה לחיות רק עד שבע שנים, וודאי לא עד שבעים שנה.

ד) וכן קשה מהירושלמי בשבת פ"א ה"ג דמוכיח שחלזון יש בו גידים ועצמות² והרי לעין כל רואה אין לפורפורה גידין ועצמות.

1. והא דלא פירשו הראשונים אלידתו אולי הטעם משום דלא משמע כן בברייתא דא"כ הוי ליה למיתניה ברישא ודו"ק.
2. כמו שפירש הגליון הש"ס ובטוב

ה] עוד קשה מהרמב"ם בהלכות ציצית שם (פ"ב ה"ב) דכתב דהחלזון "הוא דג" והרי הפורפורה אינו דג אלא שבלול.

ו] ועוד קשה דכתב הרמב"ם שם "דדמו שחור כדיו", והרי "דס" הפורפורה יוצא שקוף ומתחזק מראיתו אח"כ וגם אינו נעשה אלא סגול עמוק ורק כשהוא כנוס בתוך היורה, או כשהצבע מתייבש הוא נראה שחור.

ו] מיהו כתבו המחברים הנ"ל דאחרי שמצאנו דברים רבים המוכיחים שהפורפורה הוא באמת חלזון התכלת כנ"ל, ע"כ צריכים לדחוק וליישב כל הקושיות:

ק' א] מה דמבואר בברייתא דמראית גופו דומה לים כתב בקונטרס "חותם של זהב" ובקונטרס "תכלת לחושבי שמו" דהכוונה לקרקעית הים.

ק' ב] ומה דאמרינן צורתו דומה לדג הכוונה דומה לדג יותר משאר חלזונות דשם חלזון הוא שם מקיף לכל מיני השבלולים.

ירושלים שם וה"נ משמע שכן פירש הרמב"ן בשבת יב. וכמו שציין הגליון הש"ס שם. והנה לפי פירוש הקרבן ערה שם לא יקשה מהירושלמי ע"ש. מיהו

ק' ג] ומה דקתני עולה פעם אחת בשבעים שנה כתב בקונטרס "חותם של זהב" די"ל ראין פירושו חלזון היחיד אלא חלזון בלשון רבים, וכמו "ויהי לי שור וחמור", דבאמת אין החלזון חי שבעים שנה רק דרך היא התופעה דפעם אחת בשבעים שנה עולים החלזונות הנמצאים ודו"ק.

ק' ד] ומה דמבואר בירושלמי שחלזון יש לו גידין ועצמות כתב בקונטרס הנ"ל דקונכיה של הפורפורה חשוב עצם, ובקונטרס "תכלת לחושבי שמו" כתב דאולי הלשון שלו שהיא חודרת בה ואוכלת חשיב גיד.

ק' ה] ומש"כ הרמב"ם דחלזון הוא דג כתב בעלון "מצות תכלת בזמנינו" דכונתו כהגדרת הגר"א (למשניות כלים יא א) "שכל שבים מין דג הוא כל דמות שיהיה לו", וכן כתב בקונטרס "חותם של זהב" והוסיף דלכא' ע"כ צ"ל כן, דהרי לומר דהוא דג ממש אין לזה מקור בש"ס ואדרבה מהברייתא דמנחות משמע דאינו דג רק דומה לדג, ודו"ק.

כבר הק' לפירושו ביפה עינים בשבת עה מירושלמי בפרק כלל גדול ע"ש וגם בגליון הש"ס שם דחה דבריו ודו"ק.

ק' ו] ומש"כ הרמב"ם דדמו שחור כדיו, כתב בקונטרס "חותם של זהב" דגם סימן זה לא הוזכר בברייתא במנחות וא"כ מגליה להרמב"ם הא, אלא מסתבר כהשערת הגר"א הרצוג זצ"ל וכמו שכתב בספר "לולאות תכלת" דדברי הרמב"ם אלו לקוחים מכתבי אריסטו דתיאר דם הפורפורה שצובעין בו בלשון "מלן", ואף דפירושו כהה ולא שחור אבל בתרגומים יש שתרגמו ללשון שחור, וא"כ סביר שהרמב"ם שקרא רק תרגום של אריסטו לערבית (וכמו שציין ב"לולאות תכלת" עמ')

ענף ב

פתירות לכל הישובים הנ"ל, ועוד תמיהות

ז] אמנם אחרי העיון והפשפוש נר' דיש להעיר טובא על כל הישובים הנ"ל, ונפרטם אחת לאחת.

לענין ק' א]: הנה מה דקתני בברייתא "דגופו דומה לים" משמע דעצם גופו דומה לים, ואחרי שפירשו הראשונים דאיירי במראית גופו א"כ משמע דעצם מראית גופו דומה לים, והלא עצם מראה גופו של הפורפורה באמת אינו דומה לים

166 ע"ש) היה לו המלה "אסור" שפירושו שחור.

ולפ"י אחרי שיש דרכים ליישב כל הקושיות אין מקום להעיר חשש רחוק דאולי חלזון הפורפורה שנמצא בימינו בחוף של חיפה שמפיקים ממנו צבע כחול עמיד הוא אינו החלזון שדברו עליו חז"ל אלא חלזון אחר הנמצא באותו מקום שדומה אליו, אלא ודאי הפורפורה הוא החלזון של התכלת. כך הוא תמצית דברי הספרים והקונטרסים הנ"ל.

ולא לקרקעית הים אלא לבן הוא רק בתוך הים מתרסקים דברים חיצוניים שנותנים מראות שונות, ועוד יש להקשות ד"דומה לים" לא משמע קרקעית הים אלא הים עצמו דומיא דמה דקתני בברייתא הנ"ל מנחות מג: "תכלת דומה לים וים דומה לרקיע" ואם כונת התנא לפירוש אחר של "ים" לכא' הו"ל לפרשו בהדיא ובפרט דבא לתת סימן על החלזון, ועוד באמת בתוספתא במנחות גרסינן דגופו דומה לרקיע, וא"כ

ע"כ איירי במראית הים ולא קרקעית הים.

לענין קו' ב]: ומה שכתבו המחברים לתרץ דמה דקתני "וברייתו דומה לדג" הכוונה דחלזון התכלת דומה לדג יותר משאר חלזונות, יש להקשות דברישא קתני "חלזון זהו" ולא קתני "חלזון של תכלת זהו" ומשמע דאין פירושו דחלזון שם מקיף ושכא התנא להבדיל בין חלזון התכלת לשאר חלזונות אלא דבעל חי מסויים נקרא חלזון ורק התנא בא לפרש סימניו, וכן משמע בסיפא דקתני "וכדמו צובעין תכלת" דמשמע דרק בסוף גילה התנא שבחלזון צובעין בו תכלת, ודו"ק.

לענין קו' ג]: ומה שכתב בקונטרס "חותם של זהב" דמה דקתני עולה פעם אחת בשבעים שנה" קאי אחלזון בלשון רבים ולא חלזון מסויים, קשה דלכא' דומיא דרישא קתני וכמו ברישא "גופו דומה לים וברייתו דומה לדג" קאי אחלזון היחיד ה"ה מה דקתני עולה פעם אחת בשבעים שנה, וא"כ ע"כ חי החלזון לכל הפחות עד שבעים שנה, וכן נר' מבואר בירושלמי הנ"ל

ת. ודומיא דהכי סמך הירושלמי על ברייתא בכלל גדול דיש בחלזון משום

דהוכיח דחלזון יש לו גידים ועצמות מהא דחי יותר משה חרשים ומגליה לירושלמי הא דחי יותר משה חרשים, ונר' סתום לומר דכוונת הירושלמי להקשות מכח איוה ידיעה או סימן מציידי החלזונות הבא מכח מומחיות בטבע של החלזון, אלא נר' בפשוטו דסמך הירושלמי על הברייתא הידוע שעולה פעם אחת בשבעים שנה, ודו"ק.

וכן נר' מבואר נמי הכי בבבלי בסנ' צא, ע"פ פרוש רש"י שם דאיתא שם דר' אמי הוכיח מהא דנמצא חלזון אחד בהר ולמחר נמצא ההר מלא חלזונות דע"כ באו ממנו עיי"ש, ופירש רש"י על חלזון התכלת, ואי נימא דכך היא התופעה דפעם אחת בשבעים שנה עולים חלזונות רבים הנמצאים בים ליבשה מנלן שכולם באו ממנו דאולי כולם באו כאותה תופעה רק הוא הקדימם בעליה להר אלא ע"כ דמה דקתני דעולה פעם אחת בשבעים שנה פירושו כמ"ש דכך הוא הטבע שכל חלזון בנפרד דעולה רק פעם אחת בשבעים שנה, ולכן לא מסתבר שלכולם הזדמנו אותו פעם אחת אלא ע"כ באו ממנו ודו"ק, וכן מדויק מה שהזכיר רש"י

נטילת נשמה עיי"ש ודו"ק.

שם מה דתקני שעולה פעם אחת בשבעים שנה ולא הזכיר כן במגילה ו. עיי"ש ודו"ק.

לענין קו' ד]: והנה עוד מה דאיתא בירושלמי "כל דבר שאין לו גידים ועצמות אינו חי יותר משה חרשים" בפשוטו משמע דבעינן גידין ששייכים למערכת העצמות וא"כ הלשון של החלזון לא יחשב גיד לענין זה, ועוד הרי כתב הרמב"ם בהלכות מאכלות אסורות פ"ה ה"ב "אחד אבר שיש בו בשר וגידים ועצמות כגון היד והרגל ואחד אבר שאין בו עצם כגון הלשון" א"כ מבואר דהלשון אינו גיד בכלל אלא אבר הוא, ועוד "גידים" בלשון רבים בעינן, והא דהפורפרא באמת חי יותר משה חרשים י"ל משום דהקונכיה שלו במקום מערכת של גידים ועצמות, אבל הירושלמי משמע דהחלזון יש לו גידים ועצמות ממש עיי"ש ודו"ק, וכן גרס הטוב ירושלים בהדיא כן

ט. ובספר לולאות תכלת עמ' 132 כתב להביא ראיה דהרמב"ם לא חמיר השתמש בחיבורו באותו גדר של דג שכתב במאכלות אסורות מהא דכתב בהלכות טומאת מת פ"ו ה"א "עצמות הדג ועורו העושה מהן כלים אינן מקבלין טומאה כלל", ובמקום אחר בריש הלכות כלים כתב בלשון אחר "כלים העשויין מעצמות חיה שבים ומעורה טהורים",

בירושלמי, עיי"ש, וא"כ מבואר שהפורפרא ע"כ אינו החלזון.

לענין קו' ה]: ומה שכתבו המחברים דמש"כ הרמב"ם דהחלזון הוא דג כונתו שחי בים יש לתמוה דבהלכות מאכלות אסורות (פ"ב הי"ב) הגדיר מהו דג ומהו שרץ המים וז"ל שם "ואיזהו שרץ המים אלו הבריות הקטנות כמו תולעים שבמים והבריות הגדולות ביתר שהן חיות הים כללו של דבר כל שאינו בצורת הדגים לא דג טמא ולא דג טהור כגון כלב המים הצלפין והצפרדע וכיוצא בהן", הרי מבואר דבעל חי בים שיש בו צורת דג נקרא דג ובלא"ה נקרא שרץ המים, וא"כ בפשוטו מה שקרא חלזון דג בהלכות ציצית הוא לפי אותו הגדרה שבהל' מאכלות אסורות^ט, ועוד דאם החלזון באמת שרץ המים למה קרא אותו הרמב"ם דג שהוא שם כללי, ולא קרא אותו שרץ המים כמו שהוא באמת, אלא ע"כ

מיהו נר' דאין זה ראיה די"ל דשני דברים נינהו, וכן משמע דהרי בהל' מאכלות אסורות כתב לשון "חיה שבים" על בריות מסוימות עיי"ש ודו"ק. ואדרבה ממש"כ הרמב"ם שם בהלכות כלים נר' מוכח דדג לא כולל כל בעל חי שבים וכמש"כ התוס' יו"ט בכלים פ"י מ"א עיי"ש ודו"ק.

נר' מזה דהרמב"ם נקט דהחלזון הוא דג ממש.

ונר' דמקורו של הרמב"ם הוא מההיא ברייתא דמנחות גופו דקתני "ברייטו דומה לדג" ופירש כמו שפירשו הראשונים דצורתו דומה לדג ולכן כתב הוא דג, כפי הגדרתו במאכלות אסורות, וראיה לדבר דא"כ למה השמיט הרמב"ם סימן זה שכתוב בברייתא "דברייטו דומה לדג" אלא נר' באמת דלא השמיטו דזה גופו מה שכתב דדג הוא דהיינו הן, ודו"ק.

לענין קו' י: מה שכתב הרמב"ם "דדמו שחור כדיו", ופי' המחברים הנ"ל שזה טעות שכא ע"י משגה בתרגום ספר הגויים. הנה לא

כתב הרמב"ם שלקח דבריו מספרי הגויים כמש"כ גבי חשבונו הראיה בהלכות קידוש החדש (סוף פ"ז ע"ש). ועוד גם שם כתב דלא סמך עליהם אלא על ההוכחות שהביאו, ועוד נר' תימה שיסמוך הרמב"ם על איזה תרגום שגוי ולא על מקור ראשון, ועוד הרי פירוש המלה "אסו'אד" הוא שחור, אבל הרמב"ם הוסיף עוד שהוא "שחור כדיו" ואשר נר' מוכח מכל זה דע"כ לא לקח הרמב"ם מקורו מדברי אריסטו אלא מדברי חז"ל.

ולפ"ז נר' מוכח מכל הששה סימנים הנ"ל דע"כ הפורפורה אינו חלזון התכלת וכן נר' להוכיח מעור מקומות רבים כדלהלן.

קושיות נוספות על הצד שפורפורה הוא החלזון תכלת

את המסת הרם במים בדרך הפקת צביעתו, מפני שלא נכנסה לפרטים

הירושלמי בדם דגים הידוע דהיינו החלזון ודו"ק. אמנם דעת רש"י בסוגיא חולין פט. דמראית דמו דומה לים, ונר' מקורו מברייתא במנחות הובא שם "דגופו דומה לים" ודקדק רש"י מלשון ר"מ (לפי הגירסא בחולין) דכונתו לציין לברייתא זו, וכונתו דגופו דומה לים מפני מראית דמו, ועיין היטב בדפוס ונציה ברש"י שם, ואכמ"ל.

של דרך הצבעים (כנ"ל בהע' 3), הנה כתב הרמב"ם בפ"ה ה"ב "כיצד צובעין תכלת של ציצית לוקחין הצמר ושווין אותו בסיד ואחר כך מכבסין אותו עד שיהיה נקי ומרתיחין אותו באהלא וכיוצא בו כדרך שהצבעין עושין כדי שיקלוט את העין ואחר כך מביאין דם חלזון והוא דג... ונותנין את הדם ליורה ונותנין עמו סמנים כמו הקימניא וכיוצא בה כדרך שהצבעין עושים ומרתיחין אותו ונותנים בו הצמר עד שיעשה כעין הרקיע וזו היא התכלת של ציצית".

הנה הרמב"ם הוסיף על מה שהוזכר בגמ' וכיאר דרך הצבעים לגבי הכנת הצמר וכן הוסיף לבאר נמי ע"פ דרך הצבעים איזה סוג סמנים משתמשים, וכיון שהוסיף כל זה, ואעפ"כ לא הוסיף נמי דממיסים את הדם במים כדרך הצבעים משמע דנקט דבאמת לא עושים כן, ונר'

דקדק כן מדברי ר' שמואל בר רב יהודה דהזכיר סמנים, אבל לא הזכיר איזה סמנים אלא ע"כ משום דהסמנים אלו לא מוסיפים לגוף הצבע אלא משתמשים בהם רק לצורך תהליך הצביעה ולכן לא חש לפרטם דהרי כל מה שהוא דרך הצבעים סגי, ואשר חזינן מיהת דהגמ' נחתה להזכיר דרך הצבעים בעצם תהליך הצביעה ואעפ"כ לא נקטה המסה במים אלא ע"כ משום דבאמת לא צריכים המסה במים. והנה דרך הפקת צבע מהפורפורה היום ומאז הוא ע"י המסה במים ע"י תהליך מיוחד שנקרא "חיוור" ובזה טמון כל סגולת עמידת הצבע נגד שאר צבעים (דבלי זה החומר לא נקלט היטב בתוך הצמר) וכמו שכתוב כל זה בספר "לולאות תכלת" עמ' 258 וא"כ מהשמטת שלב הכרחי זה בגמ' וברמב"ם ע"כ הפורפורה אינו החלזון של התכלת.

הוכחות רבות שצבע התכלת הוא כחול כהה, ולא כהמופק מן הפורפורה

ט) ולענין צבע התכלת הנה בהלכות ציצית פ"ב ה"ח כתב הרמב"ם "טלית... היתה כולה תכלת עושה לבן שלה משאר צבעונים חוץ מן השחור מפני שהוא נראה תכלת", מבואר דתכלת דומה לשחור עד כדי כך ששחור מתחלף עם תכלת. ולפ"ז מש"כ לעיל בה"א לגבי תכלת "וזה היא דמות הרקיע הנראית לעין בטהרו של רקיע" אין כונתו לטהרת הרקיע שכתב בהלכות קידוש החדש פ"ח ה"ב וכלשונו שם "... לפי שכימות

הגשמים אם יהיה יום צח והיה האויר זך הרבה ויראה הרקיע בטוהר יתר מפני שאין שם אבק שיתערב באויר" דפירושו טהרת הרקיע מן העפרוריות שבו אלא כונתו לטהרת הרקיע מן האור וכמש"כ בהלכות תרומות פ"ז ה"ב וז"ל "אין הטמאין אוכלין בתרומה עד שיעריבו שמשן ויצאו שלשה כוכבים ביעוניים... שני ובא השמש וטהר, עד שיטהר הרקיע מן האור". וכן משמע בהמשך לשונו "...וכל שלא נצבע באותה הצביעה פסול לציצית אע"פ שהוא כעין הרקיע כגון שצבעו באסטים או בשאר המשחירין הרי זה פסול לציצית..."

ובן מבואר בתחלת דבריו שם דכתב "תכלת האמורה בתורה בכל מקום היא הצמר הצבוע כפתוך שבכוחל" והנה בפירוש המשניות בחולין פ"ג מ"ב (בהוצ"ח ובנדפס

יא. וכאן חזינו דכחול אע"פ שהוא צבע כחול כהה אבל הוגדר בלשון חז"ל תחת שם צבע שחור, וכך כתב הרמב"ם בהלכות שחיטה פ"ז ה"ט שחורה ככוחל", עיי"ש. ויתיישב לפי"ז קושית הכ"מ שם בה"ח על מש"כ הרמב"ם דבבגד תכלת אסור להטיל לבן בצבע שחור ותמה על זה הכ"מ דלכאור' מקורו מגמ' עירובין צו. אבל שם כתוב רק דאסור בקלא אילן עיי"ש, וא"כ מנליה להרמב"ם דגם שחור אסור. אלא י"ל דמה דאסור קלא

נשמט) כתב הרמב"ם שכוחל הוא "את'מד" ע"כ, ואת'מד זה הוא אנטימוני שהוא מין קישוט שמשתמשים בו נשים ערביות עד היום והוא כחול כהה מאד הדומה לשחור, וכמש"כ כל זה בספר "לולאות תכלת" (עמ' 231 עיי"ש).

(י) ומקורו של הרמב"ם גר' ממדרש רבה במדבר פ"ב סיי"ז וז"ל "באותות סימנין היו לכל נשיא ונשיא מפה וצבע על כל מפה ומפה כצבע של אבנים טובות שהיו על לבו של אהרן... יששכר ספיר ומפה שלו צבוע שחור דומה לכחול"י" והנה בבריתא הובא דתכלת דומה לרקיע שהוא דומה ללבנת הספיר וא"כ למדין דתכלת דומה לכחול, ומה שכתב הרמב"ם שהיא "הצמר הצבוע כפתוך שבכוחל" וכתב הר"א בנו (שמות כה, ד) שהוא הפתוך בלבן וכמו שכתב הרמב"ם גבי פתוך

אילן אין הכונה לחומר של קלא אילן דהרי ודאי כל שבאותו צבע אסור אלא הכונה לצבע קלא אילן וצבע קלא אילן כחול כהה כמו תכלת רק לא הוגדר בחז"ל צבע זה בשם בפני עצמו אלא תחת שם צבע שחור וא"כ נמצאת דגורו על צבע שחור ודו"ק, אבל כל זה מצד לשון חז"ל, אבל מדין תורה כל צבע כחול הוי בכלל תכלת כדיכאור בהגה"ה הבאה ודו"ק.

שבאדמדס בהלכות טומאת צרעת, גר' פירושו דהכי יוצא על ידי העירוב עם צבע הטבעי של הצמר שהוא לבן ודו"ק. ועיין בהגה"ה"ב.

יב. והנה בהלכות כלי המקדש פ"ח הי"ג כתב הרמב"ם בלשון אחר וז"ל "...ותכלת האמורה בכל מקום הוא הצמר הצבוע כעצם השמים שהוא פתוך מן הכוחל" וכאן לא כתב כמש"כ בהלכות ציצית "פתוך שבכוחל" אלא "פתוך מן הכוחל" וכבר עמד בזה במהר"י קורקוס עיי"ש. וגר' לבאר דהנה יש עוד לדקדק בעוד שני שנויי לשונות במש"כ כאן (בהל' כהמ"ק), דהרי כתב "תכלת האמורה בכל מקום" ולא כתב "בכל מקום בתורה" כמש"כ בהלכות ציצית, וכמש"כ כאן לגבי שש ובר ומעשה רוקם עיי"ש, וגם כאן כתב רק "כעצם השמים" ולא הוסיף "בטהרתו" כמש"כ בהלכות ציצית.

וגר' עומק כונתו דתכלת האמורה בתורה הוא כחול כהה מאד הדומה לכחול והיינו מש"כ "פתוך שבכוחל" דבעצם ככוחל הוא רק כפתוך שבכוחל מחמת עירוב צבע טבעי של הצמר. מיהו כל זה לגבי תכלת האמור בתורה שענינו הוא שיהא דומה ללבנת הספיר (כדאיתא בבביתא דר"מ מנחות מד). שהוא שחור ככוחל, אבל במקומות אחרות בכתובים ונביא כגון אצל סעודת אחשורוש במגלת אסתר ואיי אלישה ביחזקאל אין פירושו דוקא כצבע הרקיע בלילה אלא גם כצבע הרקיע ביום בכלל, דהא משורת הדין כל צבע כחול הוי בכלל צבע תכלת ודו"ק, ונ"מ לבדיעבד וזה מש"כ תכלת

וכעין זה מצאנו במדרש שם פי"ב ס"י "בשעה שאמר הקב"ה למשה עשו לי משכן היה לו להעמיד ארבע קונטיסים ולמתוח את המשכן

האמורה בכל מקום הוא פתוח מן הכוחל דאינו כעצם ככוחל דוקא דכל דרגת בהירות הכוחל הוי בכלל תכלת משורת הדין, ודו"ק.

ומש"כ "בכל מקום" גר' דכולל נמי גם מה שכתוב בש"ס דגר' ברע"ה הרמב"ם דנחלקו בזה התנאים בענין בהירות התכלת גם לגבי ציצית לכתחלה. דהנה אמה דקתני בברכות פ"א מ"ב "משיכיר בין תכלת ללבן" כתב הרמב"ם בפירוש המשניות "דרצה לומר בין תכלת שבציצית ללבן שבה" "ותכלת שם נופל על הצמר אלאווק, בלבד", וכי' במהדורא החדשה דכמו כן כתב הרמב"ם בכלאים פ"ט מ"א "ותכלת הוא הצמר שצבעו אורק" ובספר "לולאות תכלת" עמ' 229 הביא דבנוי מהמלים אזור-אק ואזור"ר (אזור) כונתה לצבע של הרקיע והיינו לכא' הנראה לעינינו שהוא כחול כהיר. וגר' דהוי קשה ליה להרמב"ם דאם התנא סובר דתכלת שחור ככוחל א"כ קשה דהרי גם בלילה אפשר להבדיל בין תכלת ללבן (ועיין בזה ברש"י ותוס' בברכות ט: ודו"ק), אלא ע"כ סובר האי תנא דתכלת כחול כהיר ודו"ק, וגר' דלכן כתב הרמב"ם כאן כלשון הפסוק "כעצם השמים" בלי להוסיף הלשון "לטהר" לרמוז בזה נחלקו התנאים בפירוש "לטהר" אם הכונה טהרת הרקיע מן האור או הכונה טהרת הרקיע מן העפרוריות ודו"ק.

עליהם אלא מלמד שהראה הקב"ה למשה אש אדומה אש ירוקה אש שחורה אש לבנה אמר לו כתבנית אשר אתה מראה בהר" ובפשוטו האש שחורה נגר תכלת וכמש"כ בספר לולאות תכלת עמ' 213 ע"ש.

וכן מצאנו במדרש אגדה פרשת שלח לך "התכלת היה כנגד מכת בכורות שהיתה בלילה כשם שהתכלת שחור כך הלילה חשיכה היא" וכעין זה כתב רש"י שם מרב משה הדרשן "תכלת על שם שכול בכורות תרגומו של שכול תכלא ומכתם היתה בלילה וכן צבע התכלת דומה לצבע הרקיע המשחיר לעת ערב".

וכן משמע בגמ' שבת צט. דצבע תכלת דומה לרקיע בלילה וכמש"כ בספר כליל תכלת (במאמר התכלת עמ' שלא) דהרי איתא שם "ונראין קרסין בלולאות ככוכבים ברקיע" ובפשוטו הכונה בזמן שנראין כוכבים ברקיע והיינו בלילה, והרי לולאות צבועים תכלת, וא"כ משמע דתכלת הוי דומה לרקיע בלילה, ודו"ק.

יא) והנה חומר הצבע המופק מהפורפורה הוא "אנדיגו" והוא באמת קרוב לשחור אבל במצבו הטבעי קשה לצבוע בו

ובעינין המסה במים ע"י תהליך מסוים שנקרא חיזור וכמו שכתבנו לעיל (אות ח), ועל ידי המים מסתלק השחרות שבו ונותנין בסופו הצבע הבהיר שרואים בדוגמאות של התכלת שמופיעים בכל הספרים וקונטרסים, וכמו שכתוב בקונטרס "והיו לכם לציצית" שנה רביעית עמ' מ"ד ע"ש. ובמצב הזה אינו דומה כלל לשחור וקל להבחין בינו לשחור אמיתי.

יב) ועוד יש להעיר דחומר הצבע שמפיקים מן הפורפורה הוא אותו חומר ממש של קלא אילן שהוא נמי "אנדיגו" כמו שכתבו הראשונים וכמו דמשמע ברמב"ם שהרי הוא נמי החומר שהופק מצמח האיסטית שהזכיר הרמב"ם (וכמש"כ כל זה בקונטרס חותם של זהב עמ' 6 ע"ש, ודו"ק) וכל החילוק ביניהם הוא שחומר של הפורפורה מכיל גם ברום והקלא אילן אנדירובין אבל הדברים אלו לא מוסיפים לצבעו (ע"ש בקונטרס).

והנה כתב הרמב"ם דרק צבע תכלת של החלזון עומד ביפיו וכן מבואר בגמ' דעל ידי בדיקות מסוימות אפשר להבחין בין קלא אילן לתכלת דקלא אילן איפריך חזותיה משא"כ בתכלת. מיהו אנחנו עינינו רואות דגם קלא אילן ע"י המסה במים

"עומד ביפיו" וגם בספר לולאות תכלת (עמ' 121, 123) כתב דניסו והוא גם ניסה כמה פעמים להפריך חזותיה של קלא אילן כי האי ע"י בדיקות של הגמ' ולא הצליחו".

אלא נר' מזה דאה"נ דגם קלא אילן ע"י המסה במים לא יהיה מפריך חזותיה דטבעו שוה לחלוטין עם הפורפורה כמשנ"ת, אבל הרמאים ששמים קלא אילן תחת תכלת ודאי לא יעשו כן דבאופן זה לא יהיה דומה לתכלת, והיינו כמש"כ לעיל דתכלת כשחור הוא, וקלא אילן אם ימיסוהו במים כבר לא ידמה לשחרות של התכלת ורק בלי המסה במים דומה לתכלת וכי האי גוונא מפריך חזותיה.

יג) והכי נמי נר' מוכח מתוס' זבחים צה. דהרי משמע מדבריהם דתכלת יורד ע"י צפון ע"ש, והק' בקונטרס הג"ל דהא מבואר בגמ' ב"ק צג: דקלא אילן

יג. ומש"כ בעלון "מצות תכלת בזמנו" שיש שהצליחו להוריד קלא אילן, הרי כבר ביאר בקונטרס חותם של זהב שעשו כן בחוט קלא אילן עתיק וגם לא כתבו

אינו יורד בצפון ותכלת הרי יותר עמיד מקלא אילן. אלא נר' דהתם בב"ק הוי ע"י המסה במים ואז הוי באמת עמיד ואינו יורד בצפון אבל במצב שדומה לתכלת והוא בלי המסה במים אז תכלת עדיף ולרעת תוס' קלא אילן יורד ע"י צפון וגם על ידי בדיקות של הגמ' ותכלת יורד רק ע"י צפון ודו"ק.

דלפייז אין כבר תימה מהירושלמי שהביא הראב"ה (הג"ל סוף אות ד) שציין פורפירין לצבע התכלת, דאה"נ פורפירין נקרא על שם הפורפורה והוא מקור לצבע עמיד יקר ערך של תכלת בהיר והשתמשו בו בשנים קדומות וכש"כ בספרי חכמי האומות העתיקים והיה ידוע לחז"ל ולכן ציינו בו לצבע התכלת הדומה לכרתי, אבל אין זה צבע של תכלת של ציצית דהוא דומה לשחור ולא מפיקים אותו מהפורפורה אלא מבעל חי אחר ודו"ק.

שבחוט עתיק של הפורפורה לא אפריך חזותיה, ועכ"פ פשוט דלצבע ישן של אלפיים שנה לא התכוונה הגמ' בבדיקתה ודו"ק.

ענף ג

יבוי דאמנם נרי דפורפורה נקרא חלזון, אך החלזון
דתכלת מין אחר הוא

יד) והנה יסוד לטענה, וגם הבסיס
לכל ההוכחות שהפורפורה
הוא החלזון של התכלת, הוא מש"כ
במדרש הנ"ל (אות ב') דחלזון יש
לו נרתיק והיינו שהוא שבלול כמש"כ
רש"י שם. מיהו זה בנוי על הנחה
פשוטה דבלשון חז"ל רק בעל חי
אחד נקרא חלזון ולכן כשדברו חז"ל
על חלזון שיש לו קונניה ע"כ דברו
על חלזון של תכלת. אכן באמת
נרי להוכיח מהראשונים נקטו דשני
בעלי חי נפרדים נקראו חלזון וחלזון
של התכלת אינו שבלול.

דהנה איתא בשבת עה. "ת"ר הצד
חלזון והפוצעו אינו חייב
אלא אחת רבי יהודה אומר חייב
שתיים". וכתב רש"י בד"ה הפוצעו
"דוחקו בידיו שיצא דמו", ויש
לתמוה דלמה נדחק רש"י לפרש כן
ולא פירש כפשוטו לשון שבירה כמו
שמצאנו בכמה מקומות כגון "פציעת
אגוזים" "פצעו את מוחו" דהרי
רש"י כתב שחלזון הוא שבלול שיש
לו קונניה, ושייך לשון שבירה, ועוד
הרי כך הוא באמת הדרך להוציא
את דם הפורפורה על ידי פציעת
הקונניה כמו שכתבו כל המחברים,

וא"כ תקשי מגליה לרש"י לפרש
אחרת, אלא נרי דהכי קשיא ליה
לרש"י דע"כ חלזון של התכלת אינו
שבלול עם קונניה דהרי איתא
בברייתא "דבריינו כרג" אלא ע"כ
דשני בעל חיים נפרדים נקראו חלזון
א' שבלול והכי איתא במדרש, ב'
בעל חי אחר של התכלת שצורתו
כרג וכיון דהכא איירי לענין חלזון
של צבע עי"ש נקט רש"י בפשיטות
דע"כ איירי בחלזון של תכלת, ולכן
הוי קשה ליה איך שייך לשון שבירה
ולכן נדחק לפרש לשון דחיקה ודו"ק.

פו) וכן איתא ביד רמה סנהדרין
צא. דאיתא שם בגמ'
"עלה להר וראה שהיום אין בו
אלא חלזון אחד למחר ירדו גשמים
ונתמלא כולו חלזונות". וכתב שם
היד רמה יש אומרים תולע שיוצא
מן הים אחת לשבעים שנה וצובעין
כדמו תכלת... ואינן נראין בעינינו,
דמסתברא האי חלזון לאו האיק
דאמרינן גבי תכלת הוא מכמה אנפי,
אלא מסתברא דהאי חלזון דהכא
לאו האיק דאמרינן גבי תכלת הוא
אלא מינא אחרינא דמיכרי מעפרא
וממיא ומקרי בלשון ערבי "חלזום".

דג ולא צדף, אלא ע"כ דשני בעלי
חיים נפרדים הם שנקראו בלשון
חז"ל חלזון וכאן לא הזכיר הרמב"ם
שצובעים בו תכלת דכאן לא איירי
בחלזון של ציצית אלא חלזון השני
ודו"ק.

והנה יש להעיר דהנה מהמדרש
למדין רק דיש חלזון אחר
שיש לו נרתיק והיינו שהוא שבלול,
אבל לא מוזכר שם שהוא שבלול
ים, וא"כ מגליה להרמב"ם הא שהוא
צדף שבים אלא נראה מזה שכאן
גילה לנו הרמב"ם סוד הדבר למה
חז"ל קראו בעל חי אחר בשם
חלזון. דהרמב"ם ידע שיש צדף
הנקרא פורפורה שממנו מפיקים צבע
טבעי כחול ולכן נקט דלזה כוונתו
חז"ל כמה שקראו חלזון שהוא שם
כינוי מחמת הדמיון הזה לחלזון
אמיתי שצובעין בו תכלת ודו"ק".

יז) וכן נרי מוכח כל זה מספר
הקנה דז"ל "זה הרג עולה
מהים ותכף שיצא הולך ונתקע בארץ

הכריעו חכמים אם נדון כבהמה או כחיה.
אלא נרי דכונת הרמב"ם דהוא הנקרא
כוי אבל לא כוי באמת אלא נקרא כוי
בדברי חז"ל מטעם כינוי על שם הדמיון
לכוי, דיש לו תכונת בהמה וחיה ודו"ק,
והארכנו בזה במקום אחר, וכאן נמי כונת
הרמב"ם דזה הנקרא חלזון והיינו מטעם
כינוי ודו"ק.

הרי לפנינו כתב דחלזון דאיירי בסנ'
הוא אינו חלזון של התכלת אלא
שבלול שנקרא ג"כ חלזון כמו בלשון
ערבי אבל חלזון של תכלת הוא
מין אחר דבלשון חז"ל גם זה נקרא
חלזון. ומלשונו וממה שנצרך להוכיח
מלשון ערבי ששבלול יבשה נקרא
חלזון משמע דחלזון של תכלת מין
אחר לגמרי דבלי זה פשיטא דשבלול
יבשה נקרא חלזון דהרי לא משמע
שכא לבסס מהו חלזון אלא מהו
חלזון בסנהדרין, ודו"ק.

יז) ובמשניות כלים פ"ב מ"א
איתא "...שלשלת

של סיטונות טמאה של בעלי בתים
טהורה אמר ר' יוסי... או שקשר
חלזון בראשה טמאה". וכתב הרמב"ם
שם בפירוש המשניות "או אם קשר
בקצה השלשלת חלזון והוא כדמות
צדף מברזל נועלים בו את הדלתות
ואותו הצדף הוא הצדף של בעל
חיים שבים הנקרא חלזון" ויש לתמוה
הרבה דהרי הרמב"ם בספר היד
בהלכות ציצית כתב שהחלזון הוא

יד. וכעין זה מצאנו בהלכות מאכלות
אסורות פ"א ה"ג דז"ל "כלאים הבא
מבהמה טהורה עם חיה טהורה הוא
הנקרא כוי" (כך הוא הגירסא ברפוס
ובכל כתה"י וכן גרס המ"מ ודלא כמו
שגרס הכ"מ בציון דלהלן עי"ש ודו"ק),
מיהו בהלכות ביכורים פ"ג ה"ה מבואר
ברמב"ם דכוי הוא בריה בפני עצמו שלא

ונשרש שם וראשו בחוץ ושוחטין אותו ולוקחין את דמו הוא הדם שבו צובעין התכלת" (הובא ב"לולאות תכלת" עמ' 179 עיי"ש). ומבואר דשוחטין את החלזון ומוציאים את הדם אחר כן. ותקשי טובא דהרי בשבת ע"ה איתא דמוציאין את הדם של החלזון לפני מיתה דוקא כי היכי דליציל ציבעיה ולא "שוחטין" אותו דלא ניהא ליה בנטילת נשמה אלא פוצעין אותו. אלא ע"כ כנ"ל דהגמ' איירי בבעל חי אחר שצובעין אותו ונקרא בשם חלזון מחמת כינוי מפני דמיונו לחלזון התכלת שנמי צובעין בו, ודו"ק.

הוכחה מהזוהר דהחלזון נמצא בים הכנרת

(יט) ובאמת נר' אדרבה דמכאן עוד ראייה שהפורפורה ע"כ אינו החלזון של ציצית דהנה בספר לולאות תכלת עמ' 143 הביא דאיתא בזהר בחלק ב' מח ע"כ "כתיב זבולון לחוף ימים ישכון, והא ימא חד הוה בערביה, אלא מאי לחוף ימים ודאי אוקמה חברייא ברזא עלאה, וירכתו על צדון, כמה דאת אמר (שמות א, ה) יוצאי ירך יעקב, זבולון שוקא

טו. וז"ל דהוא נמצא שם דוקא בחלקו של זבולון משום יקר ערך של צבעו והוא מברכת משה רבנו ושפוני טמוני

(יח) ולפייץ נופל כל הראיה לזהות הפרפורא לחלזון התכלת, דהלא יסוד הראיה הוא מהגמ' שבת כו: דאיתא שם דהשאייר נבזוראדן צידי חלזון מסולמות של צור ועד חיפה, והוא המקום בדיוק שנמצאים מאז עד היום שבלול הפרפורא שהוא מקור טבעי לצבע עמיד יקר ערך של תכלת והוא פלא אם לא שהוא החלזון. והשתא י"ל דאה"ג דהפורפורה הוא החלזון דאיירי שם בגמ' אבל אין זה החלזון של ציצית אלא בעל חי אחר שמכונה בשם חלזון מחמת השוויון לחלזון של ציצית^{טו}.

דימינא דגופא הוה, וים כנרת הוה בערביה, ומהכא אשתכח חלזון לתכלתא" וכן בדף קמט: "ותכלת אמר רבי יצחק, תכלת מההוא נינא דימא דגיגוסר, דאיהו בערביה דזבולון ואצטריך גוונא דא לעובדא דמשכנא לאתחזאה האי גון". והרמ"ק (בס' אור החמה ח"ב קמט: הובא בספר הנ"ל) תמה על זה וז"ל "גוונא מההוא ימא דגגוסר, תימה ימא דגגוסר היא ימא של טבריא ואינו

חול וכדאיתא בגמ' מגלה הנ"ל ודו"ק ועיין עוד לקמן בהערה 17 ובמגלה שם ודו"ק.

החלזון אלא דג בים הגדול שם חלקו של זבולון, וי"ל שים גגוסר הגשמי אין בו חלזון ולמעלה קאמר שהיא המלכות ושם בין דגי הים מתגדל גוונא חדא דאיהו סוד הדין והמשכתו וכו'".

וי"ש להעיר דהנה בזהר ח"ג (קנ ע"א) איתא "בתולקיה דזבולון ימא וכנסת ישראל אקרי ים כנרת והרי אתחזי בגין דהא תכלת נפיק מתמן ואוקמיה דהא לתתא כגוונא דלעילא ים כנרת לעילא ים כנרת לתתא, תכלת לעילא תכלת לתתא וכלא באתר חד" ולכא' משמע דתכלת נמצא בים כנרת למטה כמו שנמצא בים כנרת למעלה.

ואמנם כן נר' מבואר בדברי האריז"ל דז"ל בלקוטי תורה פרשת עקב "יששכר בת"ת זבולון בנצח עמוד הימיני סומך לכן הוא סומך אל יששכר שהוא בחי' תורה ופי' בזהר כי ים כנרת היה בחלקו... וכנרת הוא המלכות העולה מ"ן ואינה בזבולון אלא בנפתלי שהיא

טו. ובספר "לולאות תכלת" עמ' 146 כתב לדחות ד"ל דבאמת נמצא החלזון בים הגדול אבל הזווג יועיל להחשב כעולה מים הכנרת כמו שיועיל הזווג ליחשב חלקו של נפתלי לחלקו של זבולון. מיהו אין הדברים מוכנים לי דאיך יועיל הזווג לענין זה, ועכ"פ אינו

נוק'... ובנפתלי מזאת הבחי' של הנוק' כי ים כנרת הוא בחלקו אלא שנתקשר עם זבולון לזווג ולז"א שהיה בחלקו ר"ל ונפלה ונתקשר עמו בחלקו". הרי ביאר האריז"ל דמה דאיתא בזהר דים כנרת היה בחלקו של זבולון אינו חולק על ברייתא דב"ק פ"א: דקתני דהיה בחלקו של נפתלי דבאמת היה בחלקו של נפתלי רק כיון שנזדווג נפתלי עם זבולון מה שהיה בחלקו הוי חשוב כחלקו של זבולון. וא"כ חזינן דהאריז"ל פירש דמש"כ בזהר דים כנרת היה בחלקו של זבולון דהכונה לים כנרת של מטה. והרי כתב הזהר שם דשם נמצא החלזון^{טז}.

ובאמת הרמ"ז (הובא במקדש מלך והובא בספר הנ"ל) השיג על הרמ"ק והסיק דבאמת החלזון נמצא בים כנרת של מטה וכן העיד כן בשם האריז"ל וז"ל "ולא ידעתי למה קראו ים גגוסר ונלע"ד דלא דק דחלזון לא היה גדל בים הגדול אלא בים כנרת והוא ים גגוסר כמ"ש

רומה להא דיועיל הזווג ליחשב חלקו של נפתלי כחלקו של זבולון דהתם הוי מתייחס חלקו של נפתלי לזבולון כדוגמת מה שקנתה אשה קנה בעלה אבל מפני זה לא יהפך ים הגדול ליחשב כים הכנרת ודו"ק.

המתרגם ביהושע אע"ג דבקעת גנוסר לא היתה של זבולון ימה גנוסר היה שלו כמ"ש זבולון לחוף ימים ישכון ימים טובא משמע וכן אמרו בפ"ק דמגילה אמר זבולון לי נתת ימים ונהרות ולאחי נתת ארצות הרי שממשלתו היתה במים וים זה של כנרת הוא גדול שהרי עד מזרחו מגיע חלקו של גר שהוא בח"ל ככתוב ביהושע וכן כתב האר"י זלה"ה שחלזון גדל כים כנרת והוא בחלקו של זבולון בסוד ירך שמאל הוד". עכ"ל.

הנה מבואר דעת האר"י והרמ"ז דהחלזון אינו נמצא בחוף של הים הגדול אלא בים הכנרת כפשטות דברי הזהר. וגם כל מה שנדחק הרמ"ק לפרש הזהר דלא כפשטו רק משום דהוי קשה ליה דהחלזון הוא בחוף של זבולון בים הגדול מצידון עד צור, מיהו לפי המבואר

יז. ואף דכתב הרמב"ם בהלכות ציצית דהחלזון נמצא בים המלח לכל הנראה לא היה בפניו את הזהר דהרי התגלות הזהר היה רק אחרי תקופת הרמב"ם. וגר' דהרמב"ם סמך על מה שכתב ביונתן בן עוזיאל פרשת ואת הברכה גבי ברכה דזבולון ושפוני טמוני חול – ויתפרקו מן טריתא וחלזונא יאחדון ויצבעון מארמיה דתכלא לחוטי גיליתיהון" ומש"כ ים המלח כונתו לים הגדול ושנקרא כן בכמה מקומות בספר היד. מיהו לאור הזהר י"ל דיונתן בן עוזיאל לא חולק בעצם

כבר מתיישב הזהר בפשוטו וכמו שביארו האר"י ז"ל והרמ"ק, דבאמת שני חלזון נפרדים ניהו ובשני מקומות נמצאים, חלזון הפורפורה שהוא מקור טבעי לצבע תכלת יקר ערך של תכלת בהיר הוא נמצא בחוף של זבולון בין צידון לצור, אבל חלזון הציצית אינו נמצא שם אלא במקום אחר והוא ים הכנרת". והא דלא מצאנו אותו שם בימינו משום דנגזזו כמו שכתוב במדרש.

(כ) ולאור הנ"ל יתיישב עוד כמה דברים דהנה בירושלמי שבת דף נב איתא "הצד חלזון ופצעו אית תני" תני חייב שתיים אית תני" תני אינו חייב אלא אחת מאן דאמר שתיים אחת משום צד ואחת משום נטילת נשמה מאן דאמר אחת היידא משום נטילת נשמה". והנה בבבלי בשבת ע"ה הביאה הגמ' המחלוקת לענין דישה אבל לענין

על הזהר דהחלזון נמצא בים כנרת דאין שייך מחלוקת בזה בזמן שהחלזון היה נמצא ונודע מקומו רק דפירש דעולה החלזון מן הים לחלקו של זבולון ושם תופסין אותו ודו"ק ובאמת בספר תבואת הארץ מביא מספר יוסיפון דחלק של זבולון הגיע עד הכנרת, ועיין עוד במגילה ו. קטרון (בחלקו של זבולון) זו ציפורי ובגליון הש"ס שבת קיח: בשם הר"י מיגאש כטבריא וציפורי בתוך תחום אחד ודו"ק.

אדרבה מבואר בספר הקנה דלוקחין את דמה אחר מיתה.

כא) ובוה מתיישב נמי מה שהעיר הצפנת פענח על הרמב"ם שכתב לגבי תכלת דדמו שחור כרג וכתב הצ"פ דמקורו מהירושלמי בנה פ"ב ה"ז דמבואר דם דגים הוגדר כשחור כדיו, והעיר הצ"פ דלכא' י"ל דדם חלזון שהוא מפקד פקיד ויוצאת נמי מחיים כדאיתא בשבת שאני עי"ש. ולהנ"ל אתי שפיר דהתם בשבת איירי בחלזון הפורפורה אבל הרמב"ם איירי בחלזון התכלת.

סיכום הדברים

מאד הדומה (לשחור) ט) צבעו יותר עמיד מקלא אילן י) אין לו קונכיה ואינו שבלול יא) מקום שנמצא הוא בים הכנרת.

זכ"ל אלו הדברים לא קיימים בשבלול ימי הנקרא פורפורה א) צבע הקונכיה שלו בעצם לבן ורק בים יש בהם שהם מראה הים עי" דברים חיצונים שנדבק בהם והם מן המיעוט, ב) אין צורתו כרג ואינו דג אלא שבלול ג) הוא חי רק עד שבע שנים ד) אין לו גידים ועצמות ה) ה'דם' שיוצא ממנו לצביעה צלול ואח"כ נהיה סגול ורק

נטילת נשמה לכ"ע פטור וביאר רבא שם משום דהוי מתעסק אצל נטילת שמה. ולהנ"ל יבואר היטב דהבבלי קאי על חלזון הפורפורה ועדיף להוציא הדם כשהוא חי כדאיתא שם בגמ', וכן מעידים על הפורפורה (כמש"כ בקונטרס "חונתם של זהב" עמ' 5 עי"ש) ולכן הוי חשיב מתעסק אצל נטילת נשמה וגם עצם הוצאת הדם לא חשיב נטילת נשמה כמש"כ התוס' דהוא מפקד פקיד וכמו שהוא באמת אצל הפורפורה. אבל הירושלמי קאי אחרזון של תכלת (וכמו דמשמע בפ"א ה"ג כמש"כ לעיל) ובוה אין קפידא להוציא הדם לפני מיתה אלא

ובסיכום הדברים כתבנו להוכיח על אחד עשרה דברים שקיימים בחלזון התכלת א) צבע גופו כמראית הים. ב) צורת גופו כרג (ולחאי טעמא לדעת הרמב"ם הוגדר כרג ולא כשרץ המים). ג) הוא חי לכל הפחות שבעים שנה (כפשטות הברייתא וכמו שהבין הירושלמי וכן פירש רש"י) ד) יש לו גידים ועצמות ה) לדעת הרמב"ם דמו שחור כדיו ולדעת רש"י הוי כחול ו) דרך הפקת דמו הוא אחרי מיתתו ז) דרך יצירת צבעו הוא בלי להתערב במים ח) צבעו כחול כהה

בתוך היורה (ו) דרך הפקתו הוא להוציא הדם לפני מותו, (ז) דרך יצירת צבעו צריך המסה במים, (ח) צבעו בגוון כחול שלא מתחלף עם שחור, (ט) הבדיקות מורות רצבעו שזה בחוזק עמידתו עם קלא אילן וה"נ מסתבר דהרי חומר הצבען שבו הוא אותו חומר ממש של קלא אילן, (י) יש לו קונכיה והוא שבלול

ימי, (יא) אינו נמצא בים כנרת אלא בים הגדול במים המלוחים.

ולפ"ן ע"כ השכלול ימי הנקרא פורפורה אינו חלזון התכלת, אמנם מספר הקנה והראשונים מבואר דשני בעלי חיים נפרדים נקראים בלשון חז"ל בשם חלזון, ולכל הנראה הפורפורה הוא החלזון השני.

ענף ד

נספח

יובא מאמר שנכתב להשגות על מאמרינו בצירוף מענינו בהערות למטה

ועוד צריך^כ לדחוק לפי"ז דקלא אילן שהיו צובעים בו בימיהם היה בדרך צביעה אחרת בלא מים (שלא נודע אפשרותה בזה"ז^{כא}) והיה מראהו עמוק ודומה לשחור. ואשר מביאו להכניס עצמו בנקב המחט הזה, הוא מכמה הערות^{כב} שהעיר על הפורפורה, אשר כבר בא פתרונו בקונט' השונים בענין, והובאו מקצת^{כג} מן התשובות גם בראש מאמרו למחצה לשליש ולרביע. (ואף דודאי כדבריו כן הוא דחלזונות רבים יש^{כד}, אך

ז"ל... והנה עיקר ותורף דבריו, להעמיד^{כה} כי היו בזמן חז"ל בי חלזונות הצובעים תכלת, שהאחד הוא הפורפורה שבו עסקו בכמה מקומות בגמי כשמדברים בחלזון הצובע, ובאמת הוא אינו חלזון התכלת של מצוה. כי גוון צביעתו הוא בהיר וכמראה של קלא אילן בדרך הצביעה שצובעים בו בימינו, אך היה עוד חילזון אחר הדומה לו^{כו} אשר צובע בגוון כהה יותר והוא הוא חילזון התכלת הגנוז.

כב. וגם מדברי הרמב"ם וספר הקנה והזהר, ועוד מבוסס ע"פ רש"י והיד רמ"ה דמבואר מדבריהם ג"כ דשני בעלי חיים נפרדים נקראים בלשון חז"ל חלזון. כג. הבאתי את כל מיטב הפתרונים הגלע"ד.

כד. כתבתי דרך שנים הם אחד ששמו חלזון והשני מכנין אותו הכי מצד דמיונו לענין צביעה וכמו שמצינו בכז.

יח. להעמיד י"א ראיות נגד זיהוי הפורפורה כחילזון התכלת. יט. אינו דומה לו אלא בעל חי אחר הוא.

כ. לא צריך די"ל נמי ע"י מים עם הוספת חומר המשחיר דאפריך חזותיה.

כא. עיין ב"חותם של זהב" עמ' 34 שכתב שני אופנים בפורפורה והרי קלא אילן אותו חומר צבען.

כבר האריכו להוכיח מהגמ' ומתוספתא^כ שלא היה עוד חילזון, הצובע בגוון זה).

א. צבע גופו כמראית הים.

פירוש: דבגמ' אי' "גופו דומה ליס" ואפשר לפרשו^כ בכמה פנים (יעוי' בקונטרסיו המדברים בזה) אך הרמב"ם נקט דעינו דומה לעין הים וכ"מ^כ ברמ"ה. ואילו הקונכיה של הפורפוריא דומה למראה ים רק ע"י הירוקת שגדלה עליו ואינו מגופו ממש, וכמו"כ רק בעומק המים הוא ברובם. א"ה: דכ"כ במקומות^כ שהקונכיה נקיה ואין גדלים עליה בעלי חיים וספיס אז יש עליו ירוקת דומה ליס, והירוק הזה נראה ממש כחלק מגופו כיכר לכל מעיין בתמונתו.

כה. כל מה שיש לדייק מהתוספתא דאם חילזון שם כולל לכמה סוגים של אותו משפחה או משמע מהתוספתא דרק אחד אפשר להפיק ממנו תכלת מדהוכיר התנא רק שם המשפחה ולא שם הפרטי אבל אנחנו הוכחנו שחילזון התכלת הוא שם פרטי לכריה מסוים וקדיש עוד בריה אחר לגמרי שגם נקרא חילזון והוא בכנוי על שם חלזון התכלת והוא נתמעט כמו שאר דברים ודו"ק.

כו. לא מצאתי פירוש אחר בראשונים.

ב. צורת גופו כדג (ולהאי טעמא לדעת הרמב"ם הוגדר כדג ולא כשרץ המים) ואילו הפורפוריא אינו נראה כדג ואינו דג אלא שבלול.

א"ה ע"י פרוך (פרך רלס) מה שפירש סם לגבי סנדל דומה לדג של ים "שהוא רחב ודק וחד כלפי ראשו" ופשוט שלא רלו לומר שהחילזון דומה לדג^כ דהיינו ששגדלו נסביר שהוא דג, כשם שדומה ליס לא ר"ל שנסביר שהוא ים, אמנם נאמת הפורפוריא הזה דמיונו לדג פשוט ויכר לכל מתבונן בתמונתו.

ג. בקונט' א' שרלה לשלול את הזיהוי הפך תמונת מין חילזון אחר להראות שאינו דומה לדג. גם הטענה מדברי הרמב"ם (מארי"ג ב, יז) שמחלק בין שרץ המים לדגים אין זה ממש, שהרי דבריו שם אינם להגדיר מהו ענין דג אלא להגדיר מהו שרץ המים, דכל שאינו

כו. וכן ברש"י (עיי"ש בש"מ).

כת. גר' תימה לומר שחז"ל דברו רק על מקומות מסויימים ושלא במקום שצדים אותם.

כט. כשאומרים שבעל חי (ועריין לא ידוע מהותו) שהסימן להכירו שהוא דומה לדג גר' ודאי שלא מתכוונים לשבלול.

ל. מבואר שם דאינו עובר אלא אלאו דשרצים וא"כ חזינן דאינו דג. ובאמת כן מבואר בעוד מקומות בספר היר וצינו להם בהגה"ה עיי"ש ודו"ק.

ד. לחילזון התכלת יש גידים ועצמות.

ומקורו: דבירושלמי הוכיח דיש לחילזון גידים ועצמות מזה שהוא חי יותר מו' חודש וכל דבר שאין לו גידים ועצמות אינו חי יותר מו' חדשים. והנה הפורפוריא הזה לא מצאנו את הגידים והעצמות שלו אף דבאמת גם הוא חי יותר מו' חדשים וא"כ אליבא דהירושלמי הנ"ל בודאי יש לו גידים ועצמות, צ"ל שהוא חי יותר מו' חודש משום שהקונכיה היא במקום הגידים ועצמות שלו אך מ"מ אכתי א"א לאמר שיש לו גידים ועצמות.

א"ה: דבר תימה הוא טענה זו. דהא מהירושלמי הזה גופיה משמע דכל ראיתו שיש לחילזון גידים ועצמות, אינו משום שראה כן במציאות אלא משום שדע שהוא חי יותר מו' חודש, וחזין שאין לו גידים ועצמות היכרים ודועים לכל. והנה הפורפוריא הזה שאף הוא חי ז' שנים יש בו את אותו הכרח דק"ל "כל דבר^ל שאין לו גידים ועצמות אינו חי יותר מו' חדשים"

וא"כ הדבר נדבר שם^ל לחילזון הזה גידים ועצמות וכל מה שנאמר בזה לא יהיה אלא

צלומה דגים הרי הוא שרץ המים, אך אין כוונתו לומר דשרץ המים אינו בכלל דגים. וכמו שהאריכו להוכיח בקונטרסים השונים, דכל חיות היס בכלל דגים הם.

ג. הוא חי לכל הפחות שבעים שנה (כפשטות הברייתא וכמו שהבין הירושלמי).

ומקורו: דבברייתא איתא דעולה אחת לשבעים שנה, ומשמע דכל חלזון וחלזון עולה אחר שבעים שנה ולא שיש עליה כללית במיני החלזונות, כמו שרצו להעמיד כמה מן המחברים, וכן מוכח בירושלמי שחרי הוא הוכיח שיש לו גידים ועצמות ממה שהחילזון חי יותר מששה חדשים, ונראה פשוט שלא אמר כן מחמת ידיעתו במציאות, שידעו שהחילזון חי יותר מו' חדשים, אלא מכח הברייתא הנ"ל. ואילו הפורפוריא אינו חי אלא ז' שנים.

א"ה: לא ראיתי שום משמעות להעמיד דבר זה כזה, שמשונה חילזון זה מכל בע"ס שבעולם (כמעט) ומאריך^ל ימיו יותר מכל בני מינו, ואין לו זכר לא מן הנרייתא ולא מן הירושלמי דנדול^ל הכריהו^ל ודעו שהוא חי ז' שנים ולא הולטו לנרייתא זו כדי לידע מציאותו ושנות חיותו.

לא. בעלי תנועה לאיטית כגון צב חיים למעלה ממאה שנה וכ"ש שיתכן כן בחלזון שתקוע בקרקעית הים וכמש"כ בספר הקנה ובפ"י הראב"ד לספר יצירה (בהקדמה נתיב ח').

לב. איך כולם יודעים דהרי לא כל אחד מגדל חלזון בתוך ביתו.

לג. אין שני פירושים למלים גידים ועצמות רק ר"ל דהמכוון של המימרא

לדבר שיש לו מעלת גידים ועצמות כגון "ובעצמות וגידים תסוככני" (איוב י, יא) רק דנקט גידים ועצמות דהכי הוא מן הרוב אבל בירושלמי משמע דחלזון יש לו גידים ועצמות ממש ולטוב ירושלים, כתוב כן בהדיא.

לד. הרי לעין כל רואה אין לפורפורא גידים ועצמות.

ניאור מפני מה חשיב קן בן משוס קונימו וכן אם משוס דבר אחר.

ה. לדעת הרמב"ם דמו שחור כדיו ולדעת רש"י הוא כחול. ואילו הפורפור"א הדם היוצא לצביעה צלול ורק אח"כ נהיה סגול. (פירוש: כמה דקות אחר^ל חשיפתו לאויר נעשה סגול עמוק, ורק כשהוא מרוכז או יבש נראה כשחור) ביאור הדברים: הגרי"א הרצוג (אף שלא קיבל את זיהוי הפורפור"א מטעם ידוע, וכבר האריכו בו המחברים) נקט דמקור הרמב"ם לפרט הזה - שלא מצאנוהו בחז"ל - הוא מדברי אריסטו^י שבי' על דם החילזון שהוא מליץ^ל ועי"ל^ל בערוך דמליץ משמעותו דיו שחור או שחור כדיו ובתרגום אריסטו לערבית (שחרמב"ם) העיד על עצמו שיש לו רק תרגום זה) כתבו אסואד^י ופירוש שחור כדיו^ל. אך אין דברי הגרי"א הרצוג מסתברים שהרי^ל הרמב"ם לא כתב כאן כמ"ש בקידוש החדש שמקורו

לה. ברמב"ם משמע דהוי שחור כדיו בתוך הגוף עי"ש.

לו. לשון הערוך "דיו" ובמוסף "דיו שחור". ושחור כדיו ליתא בכלל. וכלולאות תכלת (עמ' 167) כבר הוכיח מיונית המקורית שהוא לשון לצבע כהה עי"ש ודו"ק.

לו. פירושו שחור לכה.

לח. איך סתם דברים כאלו הוא תורה מסיני ואיך סמך על הגויים שהרי הרמב"ם עצמו כותב שלא סומכים על הגויים אלא על ההוכחות שמביאים.

בזה מחכמי האומות, וגם לא מסתבר שהסתמך על תרגום שגוי ועל כרחך דמקורו מדברי חז"ל בירושלמי דנדה דדם דגים שחור דומה לדם נדה השחור כדיו, ואע"ג דלפי"ז י"ל^ל דגם דם החילזון נעשה שחור כדיו שהרי הוא משחיר יותר מדם דגים אך צ"ל דנשתנו הטבעים ודם דגים בזמן חז"ל היה שחור כדיו.

א"ה: אם כדצ"ו הוא א"כ אדרבה דברים אלו מנארים לנו פירושו של שחור כדיו, דחזין דדם דגים קרוי קן, וברא"ש (נדה ה, ב, והוצא צטור וצ"י י"ד ק"ל) הביא לדברי ר"ם דדם אגרים של מרגנול הוא דם השחור כדיו, ואף דדם האגרים הוא אותו דם שגל הגוף אלא שכשהוא מרוכז יותר נראה כשחור, וא"ש טפי שקורין לדם הפורפור"א שחור כדיו, אף שהוא נעשה רק סגול עמוק. אך נאמנו דם דגים איירי כשהוא יבש^ל ולא הוא שחור וכמו"כ דם הפורפור"א כשהוא יבש הוא שחור. ומ"מ דברי הגרי"א הרצוג יומר מנוררים וטענתו עליהם קלושה, דהרמב"ם לא ראה לציין דמקורו מחכמי האומות אלא בקידוש החדש שהיו כזה מקורות מקבלת חז"ל ואחא למימר ידיעתנו לא נאה מהם. ועוד דהתם כתב הלכא כדיו^ל

לט. מבואר בירושלמי דדם נדה הוי שחור כדיו ממש עי"ש.

מ. גם דם דגים יבש אינו שחור כדיו ממש לכא, ובלא"ה משמע שם דאיירי בלח מדהובא בחדא מחתא עם דם שעיר ומדאמר שם כבר דהוא מראוי עי"ש ודו"ק.

מא. עי"ש דאדרבה הרמב"ם מתנצל שכותבם אע"פ שהם רק שיין למשפטי הראיה שבי"ד מחשבים ולא נוגע לנו בזמן הזה, וכאן הרי זה נוגע להלכה ממש.

התלויים בדיעות הללו, ולא איזה פרט מסוים במציאות.

אמנם נאמנו יש בתוך נלוטת הנצח איזה וירד שחור כדיו ממנו, ביחד עם שאר הנול השקוף ואפשר שיעקר הנצח מן הוריד ההוא נא^ל.

ולענין דעת רש"י שכתב שדמו כחול, כבר האריכו לבאר דעיקר כוונת דברי רש"י הוא מדפ"ל שאין צבע המכלת נעשה ע"י סממנים ע"כ דגוין עמנו כחול. וא"כ לק"מ^ל פורפור"א דבין אם הוא כחול בעודו בתוך החילזון וכן אם נעשה בן כהליך הכמתו, מ"מ אין הנצח מחמת סממנים אלא מדם עצמו.

ו. דרך יצירת צבעו הוא בלי להתערב במים. והמקור: דלא נזכר בגמ' אלא דמרתחינן ליה ולא דמרתחינן ליה עם מים שהוא שלב הכרחי בהכנתו. ואף ברמב"ם שכתב שמות סממנים "כדרך שהצבעים עושים" לא כתב בפירוש שמערבים בו מים.

א"ה: כמדומה שאין לך דרך הנצעים גדול מה^ל, לערב מים בחומרי הנצח ואין שום צבע נעלם שאינו בן. ונדברי הגמ' לא נאפרשו אפי' שמות הסממנים.

מב. הרי הדם צלול ואח"כ סגול א"כ מה יעזור לנו ויריד שחור.

מג. קשה לומר שרש"י לא ידע המציאות שכתב הרמב"ם דע"י סממנים יורד השחרות כדיו. וגם קשה למה רש"י כתב שם דעולה פעם אחת בשבעים שנה עי"ש אלא ע"כ נר' כמ"כ ודו"ק.

מד. וכמו"כ סממנים ולמה זה הוזכר וזה לא. ועוד כתב הרמב"ם "מרתחינן אותו ונותנין בו הצמר" וקאי על הדם (דירה לשון נקבה עי"ש) ואם רובא מים לא שיין לכתוב הכי. והאמת יורה

ז. דרך הפקתו היא אחר מיתתו.

ומקורו: בן משמע בספר הקנה שבי' ששוחטין אותו ומוציאין את דמו. ואף דבגמ' (שבת עה.) איתא להדיא בהיפך זה, דמקפידים להוציא דמו קודם מיתתו וכמו שהוא בפורפור"א, צ"ל דהגמ' שם אכן איירי בחילזון הפורפור"א ולא בחילזון התכלת של תורה.

א"ה: והנה הוא עצמו^י הביא לעיל דרש"י מפרש דברי הגמ' הללו על חילזון התכלת, וכן נחר לנקוט דלא כרש"י, ע"פ דקדוק מספר הקנה. והם דברים ורס מאוד דדברי הנצי"ח דהלך חילזון והפוטנו להוציא צבעו, נעמידם דאירי דווקא בחילזון שאינו של תכלת, ואילו בחילזון התכלת נאמנו יתחייב ג' מטרות כמבואר שם. וגם פשוט דהדוגמא שנקטה הנצי"ח בחילזון הוא משום חילזון שהיה נמשך שמתנו למדו^ל בירושלמי מלאכת חובל דאירי ביה שם.

נרס אם נראה ליישב דברי ספר הקנה עם הגמ' צ"ל דכוונתו נאומרו שזעין אותו היינו

דרכו.

מה. וכי אני אשם שרש"י לא קרא אריסטו ולא ידע דגם החלזון השני צובעים בו, הרי גם לדברי הרב המשיג רש"י לא ידע דפורפורא אינו "דוחקו בידים" שיצא דמו ומצד לשון ספר הקנה אולי היה אפשר לדחוק לומר שמוציאין הדם אחרי שחיתה לפני מיתה אבל אם נקבל דהגמ' בשבת איירי בפורפורא דלא שוחטין אותו בכלל ע"כ דלא איירי שם בחלזון התכלת.

מו. לא מוזכר בירושלמי שלמידים

להולאם דמו^מ, אך נאחמ אכמי שריים וקיימים דברי הגמ' דמיה דלית ביה נשמה טפי נחל ליה ומת רק לאחר זמן.

ח. צבע תכלת של תורה כחול כהה מאוד הדומה לשחור. ומקורו: דהא הרמב"ם בכל מקום מכנה את התכלת בכלל השחורים^{מח}, ואף שכתב הרמב"ם שהוא כרקיע בטוהרו אין כוונתו שהוא נקי מן העבים, או מן האבק כמ"ש בהל' קידוה"ח, אלא ר"ל רקיע בטוהרו היינו כמ"ש בהל' תרומה עד שיטהר הרקיע מן האור, והיינו דטוהרו של רקיע היינו כהרקיע שנעשה חשוך.

ומש"כ מט הרמב"ם בהל' כלי המקדש דהוא "כעצם השמים" ר"ל בזה שגוון התכלת הוא בפלוגתא דתנאי דיי"א שרקיע בטוהרו היינו שהוא נקי מן האבק ויי"א שהוא טהור מן האור והיינו כרקיע בלילה. ואילו תכלת הפורפורי"א הוא כחול כרקיע בטוהרו של יום ולא כדעת הרמב"ם בהל'

מחלון דמשכן, ואדרבה לפי הפ"מ ולפירוש אחד בק"ע שם בדף נב לא היה חלון במדבר.

מז. אין שום שחיטה בפורפורא אלא פוצעין את הקונכיה וחוחכים את השלפוחית שלו

מח. והרמב"ם באר דתכלת מתחלף עם שחור וכן מבואר בחמש מקומות בחז"ל.

מט. כל זה לא שייך לכתרת אלא לעומק דקדוקי לשונות של הרמב"ם ומי שלא ניחא ליה בזה יכול לתרגם במשנה דברכות "כחול כהה מאוד" כמו שכתב

ציצית שהוא כרקיע בטוהרו דהיינו כמו שפירשנו כוונתו שנטהר מן האור.

א"ה: כל מעיין יתמה על הזרם. והרבה יותר ניחא לומר דכל הגוונים המכילים שם אחד להם והם ככלל השחורים^{מח}, מלהעמיד הדומק הזר הזה דפי רקיע נטוהרו היינו כרקיע אחר נאחמ הכוונת. ויסקרו דברי הרמב"ם למש"כ "כעצם השמים"^{מח} ונוסף עוד בזה פלוגתא דתנאי. ונאחמ גם לטעמיה אין בזה טענה, כי הוא משתנה לפי כמות הצבע והאמר ואפשר לנעומו גם כחול עמוק מאוד^{מח}.

ט. צבעו יותד עמיד מקלא אילן ואילו הפורפורי"א לא מצאנו לו חוץ יותר מקלא אילן.

א"ה: כבר טען הרב המעטער שלא היתה צביעה הקלא אילן כוונתו נדון הצביעה שבימינו^{מח}, ולאו יודעים כי עיקר מחק הצבע דנרמי הצביעה הוא תלוי, וא"כ צ"ל שדנרמי הצביעה שלהם לא היה הקלא אילן חוץ כ"כ כפי שהוא היום וכדמיון שאין הקלא אילן משתנה כממנים הכוונת נגמי שמנים אותו. ולכך

הרב קאפח עיי"ש.

נ. איך כחול בהיר נקרא שחור.

נא. אין מראית עצם השמים כלילה פחות מראית עצם השמים מביום ואולי יותר עיין בספר כליל תכלה עמ' של"א.

נב. אבל נר' דלא מתחלף עם שחור דכך ענה לי בעל "חזקתם של זהב" לפני כג' חדשים דהכי עמוק הידוע לו אפשר להבחינו משחור גם מרחוק.

נג. לא כתבתי שתהליך החיזור שבימינו אחרת מאז ואדרבה כתוב בחזקתם של זהב (עמ' 34) שחיזור שבימינו נלקח מידע העתיק.

יא. מקום שנמצא הוא בים כנרת, ואילו הפורפורי"א אינו מצוי אלא מסולמות של צור ועד חיפה ובחלקו של זבולון בים הגדול ולא מצאנוהו בים כנרת. ומקור קושיתו: דאי' בזה"ק שהחלון הוא בים כנרת בחלקו של זבולון. ואף שכבר תמה עיי' ברמ"ק דהא החלון בים הגדול הוא מצוי (כמבואר בגמ') ועוד תימה דהא הכנרת בחלקו של נפתלי כדאי' ביהושע וכן הוא בגמ' (ב"ק פא:), ופי' הרמ"ק דאין כוונת הזה"ק לים כנרת הגשמי. הא מ"מ כבר נחלק עליו הרמ"ז^{מח} וביאר שהוא כפשוטו. ומה דמוכח מן השי"ס י"ל דאיירי בחלון אחר של תכלת בהירה דהיינו בפורפורי"א אך תכלת של ציצית ליתא אלא בים כנרת.

א"ה: כמה הרסין^{מח} נדמוקים ממה דברי הזה"ק הנ"ל, לנעל פשטות הסוגיות ופירוש הראשונים בלא טעם של ממש. דרש"י למד בין נמגילה וזין בשנת דאיירי נמלון הפקלת, וכן הוא פשטות הסוגיות. וכבר פירש הרמ"ק, (והאר"י לא נמלך עליו^{מח} נענין זה דכל דבריו איירי נאחמ מושגים עליונים שדנר נהם

מן דין, יש גם הנדל נמשהו מן המרכיבים שלהם שאין אלו יודעים אם יש לו השפעה על מחק הצבע.

י. אין לו קונכיה ואינו שבלול.

ומקורו: דהא רש"י^{מח} פי' בשבת מאי דאמרין הפוצע חלון כדי לצבוע בו, דהיינו שדוחקו באצבעותיו ולא רצה לומר שפוצע את הקונכיה אף דבהכי ניחא טפי^{מח}, ועל כרחך דס"ל דכיון דהתם מיירי בחילון התכלת שהרי מיירי בחילון שצובעים בו וחילון התכלת אין לו קונכיה דהא אמרין שהוא דומה לדג, ומסתמא אין הכוונה שהקונכיה דומה לדג אלא שכל צורת גופו דומה לדג^{מח} וא"כ אין לו קונכיה.

א"ה: זה דלא כמו שר' לעיל אומ' דדברי הגמ' הנ"ל לא איירי בפורפורי"א, ואמנם קושיתו מעיקרה ליתא דהא יותר ניחא לפרש כפרש"י שדוחקו באצבעותיו משום המשך דברי הגמ' שם דפסירי הוא שמוט^{מח}, שאלו איירי רק נזיקת הקונכיה זה דנר תלוי נחמק הקונכיה ומחמק ההכאה אם יהיה פסירי או לא. ומילתא פסיקא נקיט.

נד. וכן מבואר ברמב"ם וביד רמ"ה. נה. דהכי הוראת לשון פציעה וגם המציאות מצביע על זה.

נו. דהרי אינו דומה לדג דהרי הוא קונכיה.

נז. רש"י עצמו כתב שם דאינו פסיק רישא ובלא"ה לא נר' דטענה כזה יצדיק לידחק כל כך בלשון פציעה ובפרט כשהמציאות מצביע באצבע על הוראת פשטות הלשון.

נח. וכן העיד בשם האריז"ל וכן מבואר בשמו בליקוטי תורה פר' עקב. נט. כל הסבה לפרש הזהר שלא כפשוטו הוא קושיית הרמ"ק שהניח שיש רק חלון אחד אבל הוכחנו מג' ראשונים וספר הקנה שיש שנים.

ס. מבואר שם דחלון נמצא בחלקו של נפתלי רק חלקו מתייחס לזבולון מכא הווג עיי"ש ודו"ק. ובלא"ה כבר העיד הרמ"ז שהאריז"ל פירש כמותו ומי יכול להכחיש עדותו.

הזוה"ק) וצמגילה ו. אי' דימר זבולון על נפתלי
 בזהא דחלזון בחלקו ואילו כנרת בחלקו של
 נפתלי א"כ אכתי יש לו לנפתלי את החלזון
 היקר מכל בחלקו, ומחלתו משוכחת גם כזה

יוסף מזבולון^{סא}. ובספרי ברכה שנד' אי' שהוא
 בימה של חיפה (ו"ג יפו) ומשמע נמי דהוא
 נמצא בין כזיב לזור יערי^{סג} סג.

סא. לא כתוב שייתר זבולון רק דיש
 לו להתפרנס מחלזון שהוא יקר ערך,
 וגם לא כתוב חלזון התכלת ובאמת כבר
 כתבנו די"ל דגם חלזון התכלת עולה
 לחלקו.

סב. לא כתוב שם חלזון התכלת.
 סג. כדי לסתור זיהוי של הפורפורא
 מספיק ראייה אחת אמנם נלע"ד דיש י"א.